Judikatūras krājums

TIESAS SPRIEDUMS (otrā palāta)

2018. gada 7. novembrī*

Lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu – Direktīva 92/43/EEK – Dabisko dzīvotņu, savvaļas faunas un floras aizsardzība – Īpaši aizsargājamas dabas teritorijas – 6. pants – Plāna vai projekta ietekmes uz teritoriju attiecīgs novērtējums – Valsts programma cīņai pret slāpekļa nosēdumiem – Jēdzieni "projekts" un "attiecīgs novērtējums" – Vispārējs novērtējums pirms individuālu atļauju izsniegšanas lauku saimniecībām, kuras rada slāpekļa nosēdumus

Apvienotās lietas C-293/17 un C-294/17

par lūgumiem sniegt prejudiciālu nolēmumu atbilstoši LESD 267. pantam, ko *Raad van State* (Valsts padome, Nīderlande) iesniedza ar lēmumiem, kas pieņemti 2017. gada 17. maijā un kas Tiesā reģistrēti 2017. gada 22. maijā, tiesvedībās

Coöperatie Mobilisation for the Environment UA,

Vereniging Leefmilieu

pret

College van gedeputeerde staten van Limburg,

College van gedeputeerde staten van Limburg,

piedaloties:

G. H. Wildenbeest,

Maatschap Smeets,

Maatschap Lintzen-Crooijmans,

W. A. H. Corstjens (C-293/17),

un

Stichting Werkgroep Behoud de Peel

pret

College van gedeputeerde staten van Noord-Brabant,

* Tiesvedības valoda – holandiešu.

piedaloties:

Maatschap Gebr. Lammers,

Landbouwbedrijf Swinkels,

Pluimveehouderij Van Diepen VOF,

Vermeerderingsbedrijf Engelen,

Varkenshouderij Limburglaan BV,

Madou Agro Varkens CV (C-294/17).

TIESA (otrā palāta)

šādā sastāvā: trešās palātas priekšsēdētāja A. Prehala [*A. Prechal*], kas pilda otrās palātas priekšsēdētāja pienākumus, tiesneši K. Toadere [*C. Toader*] (referente) un A. Ross [*A. Rosas*],

ģenerāladvokāte: J. Kokote [*J. Kokott*],

sekretāre: S. Stremholma [*C. Strömholm*], administratore,

ņemot vērā rakstveida procesu un 2018. gada 3. maija tiesas sēdi,

ņemot vērā apsvērumus, ko sniedza:

– *Coöperatie Mobilisation for the Environment UA* un *Vereniging Leefmilieu* vārdā – *V. Wösten* un *A. van den Burg, adviseurs*,

– *Stichting Werkgroep Behoud de Peel* vārdā – *A. K. M. van Hoof, adviseur*,

– *College van gedeputeerde staten van Limburg, College van gedeputeerde staten van Gelderland* un *College van gedeputeerde staten van Noord-Brabant* vārdā – *H. J. M. Besselink, advocaat*,

– Nīderlandes valdības vārdā – *M. K. Bulterman, C. S. Schillemans* un *P. P. Huurnink*, pārstāves,

– Dānijas valdības vārdā – *J. Nymann-Lindegren*, kā arī *M. Wolff* un *P. Z. L. Ngo*, pārstāvji,

– Eiropas Komisijas vārdā – *E. Manhaeve, C. Hermes* un *C. Zadra*, pārstāvji,

noklausījusies ģenerāladvokāta secinājumus 2018. gada 25. jūlija tiesas sēdē,

pasludina šo spriedumu.

Spriedums

1 Lūgumi sniegt prejudiciālu nolēmumu ir par to, kā interpretēt Padomes Direktīvas 92/43/EEK (1992. gada 21. maijs) par dabisko dzīvotņu, savvaļas faunas un floras aizsardzību (OV 1992, L 206, 7. lpp.; turpmāk tekstā – "Dzīvotņu direktīva") 6. pantu.

2 Šie lūgumi tika iesniegti tiesvedībās starp *Coöperatie Mobilisation for the Environment UA* un *Vereniging Leefmilieu*, no vienas puses, un *College van gedeputeerde staten van Limburg* (Limburgas provinces valdība, Nīderlande) un *College van gedeputeerde staten van Gelderland* (Gelderlandes provinces valdība, Nīderlande), no otras puses (lieta C-293/17), un *Stichting Werkgroep Behoud de Peel*, no vienas puses, un *College van gedeputeerde staten van Noord-Brabant* (Ziemeļbrabantes provinces valdība, Nīderlande), no otras puses (lieta C-294/17), par atļauju izsniegšanas shēmām lauksaimniecības darbībām, kas rada slāpekļa nosēdumus Eiropas ekoloģiskajā tīklā "Natura 2000" iekļautajās teritorijās.

Atbilstošās tiesību normas

Savienības tiesības

3 Dzīvotņu direktīvas desmitajā apsvērumā ir noteikts:

"tā kā attiecīgi jāizvērtē visi plāni vai programmas, kas varētu būtiski ietekmēt tās teritorijas saglabāšanas mērķus, kura ir vai tiks noteikta par īpaši aizsargājamu dabas teritoriju."

4 Šīs direktīvas 1. pantā ir noteikts:

"Šajā direktīvā:

[..]

e) dabiskas dzīvotnes aizsardzības statuss ir uz dabisku dzīvotni un tai raksturīgajām sugām iedarbojošos ietekmju kopums, kas ilgtermiņā var ietekmēt šīs dzīvotnes dabisko izplatību, struktūru un funkcijas, kā arī tam raksturīgo sugu ilglaicīgas izdzīvošanas iespējas 2. pantā minētajā teritorijā.

Dabiskas dzīvotnes aizsardzības statusu uzskata par labvēlīgu, ja:

– tās dabiskās izplatības areāls un teritorijas, ko tā aizņem šā areāla robežās, ir stabilas vai paplašinās

un

– pastāv un, iespējams, ka arī tuvākajā laikā pastāvēs dzīvotnei raksturīgā struktūra un funkcijas, kas vajadzīgas tā ilglaicīgai uzturēšanai, un

[..]

l) *īpaši aizsargājama dabas teritorija* ir Kopienā nozīmīga teritorija, ko dalībvalstis nosaka ar normatīvu vai administratīvu aktu un/vai līgumu un kur piemēro vajadzīgos aizsardzības pasākumus, lai saglabātu vai atjaunotu labvēlīgu aizsardzības statusu tām dabiskajām dzīvotnēm un/vai sugu populācijai, kuru dēļ attiecīgā teritorija ir noteikta;

[..]."

5 Saskaņā ar minētās direktīvas 2. pantu:

"1. Šīs direktīvas mērķis ir sekmēt bioloģisko daudzveidību, aizsargājot dabiskās dzīvotnes un savvaļas faunu un floru Eiropā esošajā dalībvalstu teritorijā, uz kuru attiecas Līgums.

2. Pasākumus, ko veic saskaņā ar šo direktīvu, izstrādā tā, lai saglabātu vai atjaunotu to dabisko dzīvotņu un savvaļas faunas un floras sugu labvēlīgu aizsardzības statusu, kas ir Kopienā nozīmīgas.

3. Veicot pasākumus saskaņā ar šo direktīvu, ņem vērā ekonomiskās, sociālās un kultūras prasības, kā arī reģionālās un vietējās īpatnības."

6 Dzīvotņu direktīvas 3. panta 1. punkts ir formulēts šādi:

"Izveido saskaņotu Eiropas ekoloģisko tīklu, kurā apvienotas īpaši aizsargājamas dabas teritorijas un kura nosaukums ir *Natura 2000*. Šo tīklu, ko veido I pielikumā uzskaitīto dabisko dzīvotņu veidu un II pielikumā uzskaitīto sugu dzīvotņu teritorijas, izmanto, lai minētos dabisko dzīvotņu veidus un sugu dzīvotnes saglabātu vai attiecīgā gadījumā atjaunotu to labvēlīgo aizsardzības statusu dabiskās izplatības areālā.

[..]"

7 Šīs direktīvas 6. pantā ir noteikts:

"1. Attiecībā uz īpaši aizsargājamām dabas teritorijām dalībvalstis nosaka vajadzīgos aizsardzības pasākumus, attiecīgā gadījumā tajos iekļaujot atbilstīgus apsaimniekošanas plānus, kas izstrādāti īpaši šīm teritorijām vai iekļauti citos attīstības plānos, kā arī atbilstīgus normatīvus, administratīvus vai līgumiskus pasākumus, kuri atbilst šajās teritorijās sastopamo I pielikuma dabisko dzīvotņu veidu un II pielikuma sugu ekoloģiskajām prasībām.

2. Dalībvalstis veic attiecīgus pasākumus, lai īpaši aizsargājamās dabas teritorijās novērstu dabisko dzīvotņu un sugu dzīvotņu noplicināšanos, kā arī lai novērstu traucējumu, kas skar sugas, kuru dēļ noteikta attiecīgā teritorija, ja šāds traucējums varētu būt nozīmīgs attiecībā uz šīs direktīvas mērķiem.

3. Visos plānos vai projektos, kas nav tieši saistīti ar konkrēto teritoriju vai nav vajadzīgi tās apsaimniekošanai, bet kas atsevišķi vai kopā ar citiem plāniem vai projektiem varētu būtiski ietekmēt minēto teritoriju, attiecīgi izvērtē ietekmi uz šo teritoriju, ievērojot tās aizsardzības mērķus. Ņemot vērā novērtējuma atzinumus par ietekmi uz minēto teritoriju, un saskaņā ar 4. punkta noteikumiem, kompetentā valsts iestāde piekrīt plāna vai projekta īstenošanai tikai tad, ja tā ir pārliecinājusies, ka netiks izjaukta attiecīgās teritorijas viengabalainība, un vajadzības gadījumā noskaidrojusi plašas sabiedrības viedokli.

4. Ja, neņemot vērā negatīvu vērtējumu saistībā ar ietekmi uz teritoriju, alternatīvu risinājumu trūkuma dēļ plāns vai projekts tomēr ir jāīsteno sevišķi svarīgu sabiedrības interešu labā, kas ietver arī sociāla un ekonomiska rakstura intereses, tad dalībvalsts veic visus vajadzīgos kompensācijas pasākumus, lai nodrošinātu *Natura 2000* tīkla kopējās vienotības aizsardzību. Dalībvalsts informē Komisiju par pieņemtajiem kompensācijas pasākumiem.

Ja attiecīgajā teritorijā sastopams prioritārs dabiskās dzīvotnes veids un/vai prioritāra suga, tad vienīgie pieņemamie argumenti ir tie, kas saistīti ar veselības aizsardzību vai sabiedrības drošību, videi primāri svarīgām labvēlīgām pārveidēm vai, pēc Komisijas atzinuma, citām sevišķi svarīgām sabiedrības interesēm."

8 Padomes Direktīva 85/337/EEK (1985. gada 27. jūnijs) par dažu sabiedrisku un privātu projektu ietekmes uz vidi novērtējumu (OV 1985, L 175, 40. lpp.) bija spēkā pirms Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 2011/92/ES (2011. gada 13. decembris) par dažu sabiedrisku un privātu projektu ietekmes uz vidi novērtējumu (OV 2012, L 26, 1. lpp.; turpmāk tekstā – "IVN direktīva").

9 IVN direktīvas 1. panta 2. punkta a) apakšpunktā, kurā ir pārņemts Direktīvas 85/337 1. panta 2. punkta formulējums, attiecībā uz jēdzienu "projekts" ir noteikts, ka tas nozīmē "celtniecības darbu vai citu ierīkošanu vai programmu izpildi" vai "citu iejaukšanos dabiskajā apkārtnē un ainavā, to skaitā iejaukšanos, kas saistīta ar minerālo resursu ieguvi".

Nīderlandes tiesības

10 *Natuurbeschermingswet 1998* (1998. gada Dabas aizsardzības likums, *Stb*. 1998., Nr. 403, turpmāk tekstā – "*Nbw 1998*"), kas bija spēkā līdz 2017. gada 1. janvārim, 1. pantā ir paredzēts:

"Šajā likumā un saskaņā ar to pieņemtajos noteikumos ir spēkā šādas definīcijas:

[..]

m: "esošā prakse" ir prakse, par kuru kompetentā iestāde 2010. gada 31. martā zināja vai pamatoti varēja būt informēta."

11 Šī likuma 19.d panta 1. un 3. punktā ir paredzēts:

"1. Ir aizliegts īstenot projektus vai veikt citas darbības bez provinces valdības atļaujas vai pārkāpjot nosacījumus vai ierobežojumus, kas saistīti ar šo atļauju [..], projektus vai citas darbības, kuras, ņemot vērā saglabāšanas mērķi [..], varētu pasliktināt tādu sugu dabisko dzīvotņu un biotopu kvalitāti, kam šī teritorija ir paredzēta, vai tos būtiski negatīvi ietekmēt.

[..]

3. Aizliegums, kas minēts 1. punktā, neattiecas uz esošu praksi, izņemot gadījumus, kad šāda prakse ir projekts, kas nav tieši saistīts vai nav nepieciešams *Natura 2000* teritorijas apsaimniekošanai, bet kas atsevišķi vai kopā ar citiem plāniem vai projektiem varētu būtiski ietekmēt attiecīgo *Natura 2000* teritoriju."

12 Saskaņā ar minētā likuma 19.f panta 1. punktu:

"Attiecībā uz projektiem, par kuriem provinces valdībai ir jāpieņem lēmums par atļaujas pieteikumu 19.d panta 1. punkta izpratnē un kas nav tieši saistīti vai nepieciešami *Natura 2000* teritorijas apsaimniekošanai, bet kas atsevišķi vai kopā ar citiem projektiem vai plāniem var būtiski ietekmēt šo teritoriju, pieteikuma iesniedzējam pirms provinču iestāžu pieņemtā lēmuma ir jāveic attiecīgs ietekmes uz šo teritoriju novērtējums, ņemot vērā šīs teritorijas [..] aizsardzības mērķi."

13 *Nbw 1998* 19.g panta 1. punktā ir paredzēts:

"Ja ir nepieciešams attiecīgs novērtējums saskaņā ar 19.f panta 1. punktu, atļauju 19.d panta 1. punkta izpratnē var piešķirt tikai tad, ja, pamatojoties uz attiecīgo novērtējumu, provinces valdība ir pārliecinājusies, ka netiks ietekmētas attiecīgās teritorijas dabiskās iezīmes."

14 Šī likuma 19.kg panta 1., 2. un 5. punktā ir noteikts:

"1. [Kompetentie ministri] [..] izveido programmu *Natura 2000* teritorijām, kuras tie izraugās, lai samazinātu slāpekļa nosēdumus šajās teritorijās un paredzamā laika periodā sasniegtu šajās teritorijās esošo pret slāpekli jutīgo dzīvotņu aizsardzības mērķus.

2. Programmas mērķis ir mērķtiecīgi un reāli samazināt slāpekļa, kas nāk no Nīderlandes teritorijā esošiem avotiem, nosēdumus.

[..]

5. Programmu izveido vismaz vienu reizi sešu gadu laikā. un tā ir spēkā sešus gadus."

15 Minētā likuma 19.kh. panta 1., 7. un 9. punktā ir paredzēts:

"1. Jebkurai programmai 19.kg panta izpratnē katrā ziņā ir jāapraksta vai jānorāda par attiecīgo *Natura 2000* teritoriju:

a. slāpekļa nosēdumu apjoms programmas darbības perioda sākumā [..]

b. paredzamās autonomās izmaiņas, kas var izraisīt slāpekļa nogulsnēšanos, ņemot vērā a) apakšpunktā minētos faktorus, un šo izmaiņu ietekme uz slāpekļa nosēdumu apjomu attiecīgajās teritorijās;

c. veiktie vai veicamie pasākumi, kas paredzēti, lai samazinātu slāpekļa nosēdumus vai kas cita starpā veicinātu pret slāpekli jutīgo dzīvotņu laba aizsardzības statusa sasniegšanu, un šo pasākumu paredzamā ietekme uz slāpekļa nosēdumu apjomu vai uz laba aizsardzības statusa sasniegšanu attiecīgajās teritorijās;

[..]

e. mērķi attiecībā uz slāpekļa nosēdumu apjomu [..]

f. pārskatu režīms un biežums [..]

g. veiktie vai veicamie pasākumi, lai sasniegtu mērķus, kas saistīti ar pret slāpekli jutīgo dzīvotņu saglabāšanu programmas *Natura 2000* teritorijās;

h. katras programmā ietvertās *Natura 2000* teritorijas novērtējuma rezultāti par to, cik lielā mērā pasākumi, kas minēti c) un g) apakšpunktā, ņemot vērā paredzamās vispārējās slāpekļa nosēdumu izmaiņas, jo īpaši kopējo nosēdumu apjomu 7. un 9. punkta izpratnē un ekonomiskās izaugsmes starpību:
   1°. veicina pret slāpekli jutīgo dzīvotņu aizsardzības mērķu sasniegšanu attiecīgajā teritorijā;
   2°. novērš to sugu dabisko dzīvotņu un biotopu kvalitātes pasliktināšanos, kas atrodas attiecīgajā teritorijā;
   3°. novērš tādu faktoru rašanos, kas traucē sugām, attiecībā uz kurām teritorija ir paredzēta, ciktāl, ņemot vērā attiecīgās teritorijas aizsardzības mērķus, šiem faktoriem var būt būtiska ietekme un
   4°. neapdraud attiecīgās teritorijas aizsardzības mērķu sasniegšanu, kas nekādi nav saistīti ar pret slāpekli jutīgām dzīvotnēm.

[..]

7. Aizliegumu, kas noteikts 19.d panta 1. punktā attiecībā uz *Natura 2000* teritorijām, nepiemēro projektam vai citai darbībai, kas atbilst visiem šiem nosacījumiem:

a. projekts vai darbība:
   1°. kas pret slāpekli jutīgās dzīvotnēs, kuras atrodas attiecīgajā *Natura 2000* teritorijā, rada slāpekļa nosēdumus, kas individuāli vai, ja projekts vai darbība ir saistīta ar uzņēmumu *Wet milieubeheer* [Likums par vides politiku] 1.1. panta 3. punkta izpratnē, kopā ar citiem projektiem vai darbībām, kas attiecas uz vienu un to pašu uzņēmumu, programmas darbības laikā nepārsniedz vērtību, kas noteikta ar vispārēju administratīvu pasākumu, vai

   [..]

b. kas attiecīgajā *Natura 2000* teritorijā neizraisīs citas sekas kā vien slāpekļa nogulsnēšanos, kuras, ņemot vērā aizsardzības mērķus, var pasliktināt to sugu dabisko dzīvotņu un biotopu kvalitāti, kas atrodas *Natura 2000* teritorijā, vai būtiski traucēt sugas, kurām šī teritorija ir paredzēta.

[..]

9. Pieņemot lēmumu 19.km panta 1. punkta izpratnē, kompetentā iestāde neņem vērā slāpekļa nogulsnēšanos, ko projekts vai cita darbība izraisa pret slāpekli jutīgajās dzīvotnēs, kas atrodas *Natura 2000* teritorijā, ja šādi slāpekļa nogulsnējumi nepārsniedz 7. punkta a) apakšpunktā minēto vērtību vai ja projekts vai darbība ir veikta attālumā, kas ir lielāks par attālumu, kas noteikts saskaņā ar 7. punkta a) apakšpunktu."

16 *Nbw 1998* 19.km panta 1. punktā ir noteikts:

"Administratīvā iestāde, kas ir kompetenta pieņemt lēmumu, var noteikt [..] programmā iekļautās *Natura 2000* teritorijas ekonomiskās izaugsmes starpību:

[..]

b. atļaujā 19.d panta 1. punkta izpratnē;

[..]."

17 *Besluit grenswaarden programmatische aanpak* (Lēmums par robežvērtībām saistībā ar programmatisko pieeju cīņai pret slāpekļa nosēdumiem, *Stb*. 2015, Nr. 227) 2. pantā ir noteikts:

"1. Vērtība, kas minēta [*Nbw 1998*] 19. kh panta 7. punkta a) apakšpunkta 1°. daļā, ir 1 mols uz hektāru gadā.

[..]

3. Atkāpjoties no 1. punkta, [*Nbw 1998*] 19.kh panta 7. punkta a) apakšpunkta 1°. daļā minētā vērtība attiecībā uz projektu vai citu darbību, kas nav projekts vai cita darbība šī likuma 19.kn panta 1. punkta izpratnē, 0,05 moli uz hektāru gadā, ar nosacījumu, ka no aprēķina modeļa izriet [..], ka attiecībā uz vienu hektāru pret slāpekli jutīgu dzīvotņu, kas atrodas attiecīgajā *Natura 2000* teritorijā, ir pieejami 5 % vai mazāk no nosēdumu apjoma robežvērtībām."

18 *Regeling programmatische aanpak stikstof* (Noteikumi par programmatisko pieeju cīņai pret slāpekļa nosēdumiem, *Stcrt. 2015*, Nr. 16320; turpmāk tekstā – "PPS noteikumi") 2. panta 1. punktā ir noteikts:

"Lai noteiktu, vai projekts vai cita darbība [*Nbw 1998*] 19.d panta 1. punkta izpratnē tās radīto slāpekļa nosēdumu dēļ var būtiski pasliktināt vai traucēt pret slāpekli jutīgās dzīvotnes, kas atrodas *Natura 2000* teritorijā, slāpekļa nosēdumus aprēķina, izmantojot *Aerius Calculator* programmatūru.

[..]"

19 Atbilstoši šo noteikumu 5. panta 1. punktam:

"Kompetentā iestāde nosaka ekonomiskās izaugsmes starpību, kas jāpiešķir lēmumā par atļauju, izmantojot *Aerius Calculator* programmatūru."

20 Saskaņā ar minēto noteikumu 7. panta 1. punktu *Aerius Register* programmatūra ir instruments, lai reģistrētu datus par debetu, kredītu un rezervēm, kas ņemtas vērā ekonomiskās izaugsmes starpībai, kā arī datus par projektiem vai citas darbības, uz kurām attiecas ziņošanas pienākums.

21 PPS noteikumu 8. panta 1. punktā ir paredzēts:

"Ikviens, kas plāno īstenot projektu vai veikt jebkuru citu darbību, uz kuru attiecas *Nbw 1998* 19.kh panta 7. punkta a) apakšpunkta 1°. daļa, paziņo vismaz četras nedēļas, bet ne vairāk kā divus gadus pirms šī projekta vai šīs darbības uzsākšanas, ja ir izpildīti visi šie nosacījumi:

a. 1°. Projekts vai cita darbība attiecas uz uzņēmuma pilnveidošanu, grozīšanu vai paplašināšanu Likuma par vides politiku 1.1. panta 3. punkta izpratnē, uzņēmums, kas paredzēts lauksaimniecībai, [..]

[..]

b. projekts vai cita darbība izraisa tos slāpekļa nosēdumus uz dzīvotnēm, kas ir jutīgas pret slāpekli un kas atrodas *Natura 2000* teritorijā, kuri pārsniedz 0,05 molus uz hektāru gadā.

[..]"

22 *Wet natuurbescherming* (Dabas aizsardzības likums, *Stb*. 2016, Nr. 34; turpmāk tekstā – "*Wnb*"), kas ir spēkā kopš 2017. gada 1. janvāra, 2.4. pantā ir paredzēts:

"1. Ja tas ir nepieciešams *Natura 2000* teritorijas apsaimniekošanai, ņemot vērā saglabāšanas mērķus, provinces valdība visām personām, kuras veic vai plāno veikt darbību [*Nbw 1998* 19.d panta 1. punkta izpratnē] tās teritorijā, nosaka pienākumu:

a. sniegt informāciju par šo darbību;

b. veikt visus nepieciešamos preventīvos vai atjaunošanas pasākumus;

c. veikt šo darbību saskaņā ar paredzētajiem nosacījumiem vai

d. neveikt šo darbību, vai izbeigt to.

2. Ja *Natura 2000* teritorijas aizsardzībai ir nepieciešama tūlītēja lēmuma izpilde 1. punkta izpratnē, provinces valdība var mutvārdos paziņot par savu lēmumu personai, kura veic vai plāno veikt attiecīgo darbību. Provinces valdība, cik vien drīz iespējams, noformē attiecīgo lēmumu rakstveidā un nosūta vai izsniedz to ieinteresētajām personām.

[..]

4. Ir aizliegts rīkoties pretēji 1. vai 3. punktā paredzētajam pienākumam."

23 Saskaņā ar *Wnb* 2.7. panta 2. punktu:

"Bez provinces valdības atļaujas ir aizliegts īstenot projektus vai veikt citas darbības, kas, ņemot vērā *Natura 2000* teritorijai noteiktos aizsardzības mērķus, varētu pasliktināt dabisko dzīvotņu un biotopu sugu kvalitāti šajā teritorijā vai būtiski negatīvi ietekmēt sugas, kurām šī teritorija ir paredzēta."

24 Šī likuma 2.9. panta 3. un 4. punktā ir paredzēts:

"3. Aizliegums, kas minēts 2.7. panta 2. punktā, neattiecas uz projektiem un citām darbībām, kas ietilpst projektu kategorijās vai citās darbībās, ko provinču padomes noteikušas ar tiesību aktiem, ja attiecībā uz konkrēto projektu vai darbību tiek ievēroti noteikumi, kas vai nu noteikti tiesību aktos, vai arī noteikti, piemērojot tiesību aktus.

[..]

4. Pamatojoties uz 3. punktu, var noteikt tikai:

a. tādu projektu kategorijas 2.7. panta 3. punkta a) apakšpunkta izpratnē, attiecībā uz kuriem, pamatojoties uz objektīviem datiem, jau no paša sākuma var izslēgt, ka atsevišķi vai kopā ar citiem plāniem vai projektiem tie apdraudēs *Natura 2000* teritorijas dabiskās iezīmes;

b. citu darbību kategorijas 2.7. panta 3. punkta b) apakšpunkta izpratnē, attiecībā uz kurām jau no paša sākuma tiek ņemtas vērā sekas, kādas, ņemot vērā *Natura 2000* teritorijas aizsardzības mērķus, tām varētu būt attiecībā uz konkrēto teritoriju."

25 Gelderlandes provinces valdības Lēmuma vides jomā 3.7.8.1. pantā un Limburgas provinces valdības Lēmuma vides jomā 3.2.1. pantā, kuri stājās spēkā attiecīgi 2017. gada 3. februārī un 2017. gada 26. aprīlī, abos ir paredzēts, ka *Wnb* 2.7. panta 2. punktā minētais aizliegums neattiecas uz "lopu ganību" un "mēslojuma iestrādāšanas uz augsnes vai augsnē" projektiem.

Pamatlietas un prejudiciālie jautājumi

Kopīgie apsvērumi lietās C-293/17 un C-294/17

26 Pamatlietas attiecas uz atļauju izsniegšanas shēmām lauksaimniecības darbībām, kas izraisa slāpekļa nosēdumus teritorijās, kuras ir aizsargātas ar Dzīvotņu direktīvu.

27 Iesniedzējtiesa uzsver, ka 118 no 162 *Natura 2000* teritorijām Nīderlandē saskaras ar pārmērīgu slāpekļa nosēdumu veidošanās problēmu, kuras galvenais avots valstī ir lopkopība.

28 Šī tiesa norāda, ka pārmērīgu slāpekļa nosēdumu veidošanās rada problēmu attiecībā uz sasniedzamajiem mērķiem aizsargāt dabas bagātības, kas ir jutīgas pret slāpekli *Natura 2000* teritorijās. Jo īpaši ievērojami nosēdumi rada slāpekļa seguma veidošanos, tāpēc daudzos reģionos tiek būtiski pārsniegti tā sauktie "kritiskie" nosēdumu līmeņi noteiktajiem dzīvotņu veidiem. Nosēdumu kritiskā līmeņa pārsniegšana nozīmē, ka vairs nav iespējams iepriekš izslēgt risku, ka dzīvotņu veidu kvalitāti negatīvi ietekmēs slāpekļa nosēdumu paskābinoša un/vai eitrofiska iedarbība.

29 Iesniedzējtiesa precizē, ka Nīderlandes Karaliste ir izstrādājusi programmatisku pieeju, lai novērstu pārmērīgu slāpekļa nosēdumu problēmu dabas teritorijās. Minētā rezultātā tika uzsākta *Programma Aanpak Stikstof 2015–2021* (Programma cīņai pret slāpekļa nosēdumiem laikposmam no 2015. līdz 2021. gadam, turpmāk tekstā – "*PAS*"), kas stājās spēkā 2015. gada 1. jūlijā.

30 *PAS* ir divējāds mērķis. Tās mērķis ir, no vienas puses, aizsargāt un vajadzības gadījumā atjaunot šajā programmā ietvertās *Natura 2000* teritorijas, lai panāktu labvēlīgu aizsardzības statusu valsts mērogā, un, otrkārt, ļaut turpināt vai attīstīt saimnieciskās darbības, kas rada slāpekļa nosēdumus šajās teritorijās. Šī programma ir balstīta arī uz pieņēmumu, ka slāpekļa nosēdumi samazināsies un ka puse no šī samazinājuma nodrošinās tā saucamo "nosēdumu rezervi" jaunām saimnieciskām darbībām.

31 *PAS* pamatā esošā metode ir balstīta uz kritisko nosēdumu vērtību noteikšanu katrai *Natura 2000* teritorijai un identificētajiem dzīvotņu veidiem. Šīs kritiskās nosēdumu vērtības ir robežas, kuras pārsniedzot, pastāv risks, ka dzīvotņu kvalitāti ievērojami ietekmēs slāpekļa nosēdumu piesārņojošā vai skābējošā ietekme.

32 Katra *Natura 2000* teritorija, kas iekļauta *PAS*, tiks analizēta atsevišķi. Šīs analīzes, kas veiktas hektāra mērogā, kopā ar attiecīgā *PAS* vērtējuma vispārīgo daļu teritorijas mērogā ir "attiecīgs novērtējums" Dzīvotņu direktīvas 6. panta 3. punkta izpratnē. Kopš *PAS* stāšanās spēkā šī programma un tās pamatā esošais attiecīgais novērtējums, kā arī ar to saistītais regulējums var tikt izmantoti, lai piešķirtu atļauju darbībām, kas rada slāpekļa nosēdumus.

33 Iesniedzējtiesa paskaidro, ka *PAS* ietver arī teritorijai raksturīgus sanācijas pasākumus, piemēram, hidroloģiskos pasākumus un papildu pasākumus veģetācijas labā, kā arī uz avotiem vērstus pasākumus, piemēram, tādus, kas saistīti ar kūtīm, zemu emisiju veicinošiem mēslojuma iestrādāšanas veidiem, kā arī barošanu un apsaimniekošanu. Šie pasākumi ļauj paredzēt dabas pretestības uzlabošanos un slāpekļa nosēdumu papildu samazinājumu salīdzinājumā ar samazinājumu, kas jau sasniegts, izmantojot ārējos pasākumus, kas veikti ārpus *PAS* un kas ļāva veikt neatkarīgus samazinājumus.

34 Iesniedzējtiesa turklāt norāda, ka attiecībā uz atļauju piešķiršanas procedūrām ar *PAS* saistītajā tiesiskajā regulējumā tiek nošķirti trīs kategoriju projekti. Pirmkārt, vajadzība iegūt atļauju nav piemērojama, ja tas ir projekts vai cita darbība, kas rada slāpekļa nosēdumus mazāk nekā 0,05 moli N/ha/gadā. Otrkārt, projekti un citas darbības, kas rada slāpekļa nosēdumus vairāk nekā 0,05 moli N/ha/gadā, bet mazāk par 1 molu N/ha/gadā, arī ir atļauti bez iepriekšējas atļaujas, bet par tiem ir obligāti jāpaziņo. Treškārt, uz projektiem un citām darbībām, kas rada slāpekļa nosēdumus, pārsniedzot 1 molu N/ha/gadā, pilnībā attiecas prasība par atļauju.

35 Pēdējā gadījumā attiecīgajai iestādei ir jāpārbauda, vai darbība, attiecībā uz kuru ir iesniegts šāds lūgums, palielinās slāpekļa nosēdumus. Šajā ziņā izšķirošais jautājums ir par to, vai situācija, ko radījis jauns projekts vai jauna darbība, palielina nosēdumus salīdzinājumā ar situāciju pirms atļaujas izsniegšanas vai salīdzinājumā ar augstāko nosēdumu līmeni, kas faktiski radies laikposmā no 2012. gada 1. janvāra līdz 2014. gada 31. decembrim. Ja plānotais projekts vai darbība nerada slāpekļa nosēdumu palielināšanos, iestāde var izdot atļauju saskaņā ar *Nbw 1998*, atsaucoties uz attiecīgu novērtējumu, uz kura balstās *PAS*. Šajā gadījumā plānotā projekta vai darbības izraisītie nosēdumi ir daļa no nosēdumiem, kas analizēti, veicot šo attiecīgo novērtējumu. Ja šis projekts vai darbība izraisa slāpekļa nosēdumu palielināšanos, kompetentā iestāde var izdot atļauju, ja šim nolūkam ir paredzēta ekonomiskās izaugsmes starpība.

36 Šo pasākumu ietekmes aprēķins ir parādījis, ka slāpekļa nosēdumi līdz 2020. gadam samazināsies par aptuveni 13,4 kilotonnām gadā salīdzinājumā ar to, kas notiktu, ja netiktu īstenota tāda programma kā *PAS*. Lai nodrošinātu drošības rezervi, *PAS* tika ņemtas vērā tikai 6,4 kilotonnas gadā. Attiecībā uz ekonomiskās izaugsmes starpību, pirmajos trīs *PAS* gados var piešķirt maksimums 60 % un 40 % var piešķirt tās darbības termiņa otrajā pusē.

37 Iesniedzējtiesa arī paskaidro, ka, lai noteiktu slāpekļa nosēdumu stāvokli, lai uzraudzītu to attīstību un noteiktu situāciju attiecībā uz šādu atļauju piešķiršanu, kompetentās iestādes ir izstrādājušas instrumentus, tostarp *Aerius* programmatūru, kas ir pieejama interneta vietnē www.aerius.nl.

38 No šīs programmatūras sešiem moduļiem *Aerius Calculator* padara iespējamu daļēji automatizētu lēmumu pieņemšanas procesu. Lai to izdarītu, tas aprēķina to slāpekļa nosēdumu daļu, kas rodas no emisiju avotiem, ko lietotājs ievada sistēmā un izmanto, lai noskaidrotu, vai projekts vai darbība slāpekļa nosēdumu rezultātā var izraisīt postījumus vai būtiskus traucējumus *Natura 2000* teritorijā esošajām pret slāpekli jūtīgajām dzīvotnēm. Turklāt tas pastāvīgi reģistrē nosēdumu rezervi un ekonomiskās izaugsmes starpību, kas pieejamas katrai *PAS* iekļautajai teritorijai.

39 Visbeidzot, ja uzraudzības programma pierāda, ka tas ir nepieciešams, ar pasākumiem piesārņojuma avotā, kā arī atjaunošanas pasākumiem var aizstāt vai papildināt *PAS* un piešķiramā ekonomiskās izaugsmes starpība var tikt koriģēta.

Lieta C-294/17

40 2015. gada 14. decembrī Ziemeļbrabantes provinces valdība izdeva sešas atļaujas, lai izveidotu vai paplašinātu lauku saimniecības, kas rada slāpekļa nosēdumus, jo īpaši *Natura 2000* teritorijās *Groote Peel* un *Deurnsche Peel & Mariapeel*. Šīs teritorijas tika izraudzītas augstajiem purviem, kas ir pret slāpekli jutīga dabiskā dzīvotne. Šie lēmumi, izņemot vienu, atļauj slāpekļa nosēdumu dažādu proporciju pieaugumu katrā no šīm saimniecībām.

41 Sākot no 2015. gada 1. jūlija šī valdība ir izsniegusi atļaujas, piemērojot arī *PAS* un tās izpildei ieviestos pasākumus, *Nbw 1998* un PPS noteikumos.

42 Vienai no attiecīgajām saimniecībām minētā valdība piešķīra atļauju, jo projekts neizraisīja slāpekļa nosēdumu pieaugumu salīdzinājumā ar faktiski sasniegtajām vērtībām pirms *PAS* pieņemšanas. Pašreizējo darbību izraisītie nosēdumi kā daļa no fona nosēdumiem saistībā ar *PAS* mērķiem ir atzīti par pieņemamiem. Šī atļauja tika izsniegta, atsaucoties uz *PAS* vajadzībām veikto novērtējumu.

43 Runājot par citām saimniecībām, strīdīgās atļaujas attiecas uz darbībām, kas rada slāpekļa nosēdumu palielināšanos salīdzinājumā ar faktiski sasniegtajām vai atļautajām vērtībām pirms *PAS* stāšanās spēkā. Ciktāl šīs darbības ir saistītas ar slāpekļa nosēdumiem, kas pārsniedz slieksni vai robežvērtību 0,05 moli N/ha/gadā vai 1 mols N/ha/gadā, kas piemērojama attiecīgajai *Natura 2000* teritorijai, slāpekļa nosēdumu palielināšanai tika piešķirta ekonomiskās izaugsmes starpība. Tā pati valdība izsniedza atļaujas, atsaucoties uz attiecīgo novērtējumu *PAS* vajadzībām.

44 *Stichting Werkgroep Behoud de Peel* cēla prasību par sešām attiecīgajām atļaujām, jo tā uzskata, ka Ziemeļbrabantes provinces valdība nevarēja tās izsniegt saskaņā ar valsts tiesību aktiem, jo ar tiem nav pareizi transponēts Dzīvotņu direktīvas 6. pants.

45 Šajā ziņā šī vides aizsardzības organizācija vispirms uzskata, ka programma nevar aizstāt individuālu novērtējumu, kas paredzēts šīs direktīvas 6. panta 3. punktā, attiecībā uz projektiem, kas var būtiski ietekmēt *Natura 2000* teritorijas. Turpinājumā tā apgalvo, ka nosēdumiem, kas ir zemāki par valsts tiesību aktos noteikto robežvērtību vai maksimālo ierobežojumu, var būt būtiska ietekme. Tā piebilst, ka attiecīgs novērtējums, uz kuru balstās *PAS*, neatbilst minētajai direktīvai, kuras 6. panta 1. un 2. punktā ir paredzēta atbilstošu aizsardzības pasākumu veikšana. Turklāt tā uzskata, ka novērtējumā ir iekļauti ar avotiem saistīti pasākumi un atjaunošanas pasākumi, kas pēc būtības ir kompensējoši, un visbeidzot tā atzīst, ka ar Dzīvotņu direktīvas 6. pantu nav saderīgs tas, ka ekonomiskās izaugsmes starpību var piešķirt, pirms pasākumi ir radījuši jebkādu pozitīvu ietekmi.

46 Ziemeļbrabantes provinces valdība uzskata, ka *PAS* un ar to saistītais regulējums nodrošina Dzīvotņu direktīvas 6. panta pareizu transponēšanu. Saskaņā ar šo pantu *PAS* ietver novērtējumu par iespējamo piesārņojumu ar slāpekli, pievēršot uzmanību aizsardzības mērķiem visās *Natura 2000* teritorijās, kurās ir pret slāpekli jutīgas dabas vērtības.

47 Visās šajās teritorijās attiecīgā novērtējuma autori pārbaudīja, vai no zinātniskā viedokļa nav pamatotu šaubu par to, ka, lai gan ir piešķirta nosēdumu rezerve un ekonomiskās izaugsmes starpība attiecībā uz projektiem un darbībām, kā arī, ņemot vērā sākotnējos pasākumus un atjaunošanas pasākumus, kas iekļauti *PAS*, tiks sasniegti pret slāpekli jutīgo dabas vērtību aizsardzības mērķi un tiks garantēta šo dabas vērtību saglabāšana. Nosēdumu rezerve un saimnieciskās izaugsmes starpība, kas piešķirta visiem projektiem un darbībām, kuri bija iespējami saskaņā ar *PAS*, tika attiecīgi novērtēta. No šī novērtējuma izriet, ka dzīvotņu veidu kvalitāte nepasliktināsies un *Natura 2000* teritoriju dabiskās iezīmes netiks nelabvēlīgi ietekmētas.

48 Katrā ziņā, kā norāda Ziemeļbrabantes provinces valdība, no Tiesas judikatūras neizriet, ka Dzīvotņu direktīva neatzīst programmatisku pieeju.

49 Šādos apstākļos *Raad van State* (Valsts padome, Nīderlande) nolēma apturēt tiesvedību un uzdot Tiesai šādus prejudiciālus jautājumus:

"1) Vai [Dzīvotņu] direktīvas 6. panta 2. un 3. punkts pieļauj tiesisko regulējumu, kura mērķis ir nepiemērot pienākumu saņemt atļauju projektiem un citām darbībām, kas izraisa slieksni vai robežvērtību nepārsniedzošus slāpekļa nosēdumus, un tāpēc atļaut tos bez individuālas atļaujas, pieņemot, ka pirms tiesiskā regulējuma pieņemšanas ir veikts visu projektu un citu darbību, kurām var piemērot šo [..] regulējumu, kopējās ietekmes uz vidi attiecīgs novērtējums?

2) Vai [Dzīvotņu] direktīvas 6. panta 2. un 3. punkts nepieļauj to, ka ietekmes uz vidi novērtējums programmai, kurā ir novērtēts konkrēts slāpekļa nosēdumu kopējais daudzums, ir pamats atļaujas (individuālas atļaujas) piešķiršanai projektam vai citai darbībai, kas izraisa slāpekļa nosēdumus, kuri ietilpst programmas ietvaros novērtētā nosēdumu apjoma robežās?

3) Vai tādas programmas kā [*PAS*] vajadzībām veiktā ietekmes uz vidi novērtējumā [Dzīvotņu] direktīvas 6. panta 3. punkta izpratnē drīkst iekļaut pozitīvo ietekmi, ko rada attiecīgo dzīvotņu veidu un dzīvotņu pašreizējo apgabalu saglabāšanas pasākumi un atbilstīgi pasākumi, kurus veic saistībā ar šīs direktīvas 6. panta 1. un 2. punktā noteiktajiem pienākumiem?

3.a) Ja atbilde uz trešo jautājumu ir apstiprinoša, vai saglabāšanas pasākumu un atbilstīgu pasākumu pozitīvo ietekmi var iekļaut programmas vajadzībām veiktā ietekmes uz vidi novērtējumā, ja ietekmes uz vidi novērtējuma laikā šie pasākumi vēl nav veikti un to pozitīvā ietekme vēl nav sākusies?

Vai šajā saistībā, kad ietekmes uz vidi novērtējums ietver galīgus secinājumus par minēto pasākumu ietekmi, pamatojoties uz labākajām attiecīgajām zinātnes atziņām, ir nozīme tam, ka pasākumu veikšana un rezultāti tiek kontrolēti un – ja izrādās, ka ietekme ir nelabvēlīgāka par pieņēmumu ietekmes uz vidi novērtējumā, – vajadzības gadījumā notiek koriģēšana?

4) Vai pozitīvo ietekmi, ko rada iespējams slāpekļa nosēdumu patstāvīgs samazinājums [*PAS*] darbības laikā, drīkst iekļaut ietekmes uz vidi novērtējumā [Dzīvotņu] direktīvas 6. panta 3. punkta izpratnē?

Vai šajā saistībā, kad ietekmes uz vidi novērtējums ietver galīgus secinājumus par minēto attīstību, pamatojoties uz labākajām attiecīgajām zinātnes atziņām, ir nozīme tam, ka slāpekļa nosēdumu patstāvīgs samazinājums tiek kontrolēts un – ja izrādās, ka samazinājums ir mazāks nekā pieņemts ietekmes uz vidi novērtējumā, – vajadzības gadījumā notiek koriģēšana?

5) Vai atjaunošanas pasākumus, kas veikti [*PAS*] ietvaros un ar kuriem netiek pieļauta konkrēta vidi piesārņojoša faktora, piemēram, slāpekļa nosēdumu, iespējamā kaitīgā ietekme uz dzīvotņu veidu vai dzīvotņu pašreizējiem apgabaliem, var interpretēt kā aizsardzības pasākumu [2014. gada 15. maija sprieduma *Briels* u.c. (C-521/12, EU:C:2014:330)] 28. punkta izpratnē, kuru drīkst iekļaut ietekmes uz vidi novērtējumā [Dzīvotņu] direktīvas 6. panta 3. punkta izpratnē?

5.a) Ja atbilde uz piekto jautājumu ir apstiprinoša, vai aizsardzības pasākumu, kurus drīkst iekļaut ietekmes uz vidi novērtējumā, pozitīvo ietekmi var iekļaut šajā novērtējumā, ja ietekmes uz vidi novērtējuma laikā šie pasākumi vēl nav veikti un to pozitīvā ietekme vēl nav sākusies?

Vai šajā saistībā, kad ietekmes uz vidi novērtējums ietver galīgus secinājumus par minēto pasākumu ietekmi, pamatojoties uz labākajām attiecīgajām zinātnes atziņām, ir nozīme tam, ka pasākumu veikšana un rezultāti tiek kontrolēti un – ja izrādās, ka ietekme ir nelabvēlīgāka par pieņēmumu ietekmes uz vidi novērtējumā, – vajadzības gadījumā notiek koriģēšana?"

Lieta C-293/17

50 Ar 2015. gada 23. jūnija lēmumu Gelderlandes provinces valdība kā nepamatotu noraidīja vides aizsardzības organizāciju, proti, *Coöperatie Mobilization for Environment* un *Vereniging Leefmilieu*, sūdzību par šīs valdības lēmumu nesankcionēt lopkopības uzņēmuma darbības, kas rada slāpekļa nosēdumus *Natura 2000* teritorijās. Ar trim lēmumiem, kas pieņemti 2015. gada 14. jūlijā, Limburgas provinces valdība arī noraidīja kā nepamatotas līdzīgas sūdzības attiecībā uz identiskām darbībām. Strīdi iesniedzējtiesā attiecas uz šiem četriem lēmumiem.

51 Tā kā atbrīvojums no pienākuma saņemt atļauju lopu ganīšanai un mēslojuma iestrādāšanai uz augsnes un augsnē stājās spēkā tikai pēc šo lēmumu pieņemšanas, proti, pirmām kārtām saskaņā ar *Nbw 1998* un pēc 2017. gada 1. janvāra – saskaņā ar *Wnb*, provinces valdības lūdza ņemt vērā šos tiesību aktus, izskatot apelācijas. Pēc iesniedzējtiesas domām, šīs apelācijas faktiski ir jāpārbauda, pamatojoties uz Gelderlandes provinces valdības un Limburgas provinces valdības lēmumiem vides jomā. Minētā tiesa turklāt norāda, ka attiecīgais novērtējums, uz kuru balstās minētajos lēmumos paredzētais atbrīvojums, ir tas, kas tiek veikts *PAS* mērķiem kopumā.

52 *Coöperatie Mobilization for Environment AU* un *Vereniging Leefmilieu* iesniedzējtiesā apgalvo, ka lauksaimniecības uzņēmumu darbības var pasliktināt dzīvotņu kvalitāti un tāpēc uz tiem attiecas pienākums iegūt atļauju saskaņā ar *Nbw 1998* 19.d panta 1. punktu.

53 Limburgas un Gelderlandes provinču valdības apgalvo, ka liellopu ganīšana un mēslojuma iestrādāšana, protams, ir "citas darbības" *Nbw 1998* 19.d panta 1. punkta izpratnē, bet ka no šīs tiesību normas neizriet pienākums iegūt atļauju, lai veiktu citas darbības, jo nekas neliecina, ka tās ietekmētu *Natura 2000* teritorijas.

54 Šīs valdības norāda, ka saskaņā ar attiecīgo novērtējumu, kas veikts, lai pieņemtu *PAS*, ir izslēgts, ka liellopu ganīšanai un mēslojuma iestrādāšanai 2014. gadā varēja būt nozīmīgas sekas un ka kopumā slāpekļa nosēdumu pieaugums no šīm darbībām pēc 2014. gada var tikt izslēgts.

55 Konkrētāk, Limburgas provinces valdība, šķiet, balstās uz apsvērumu, ka gan liellopu ganīšana, gan mēslojuma iestrādāšana ir "esošā prakse" *Nbw 1998* izpratnē un tāpēc tā bija likumīga prakse pirms Dzīvotņu direktīvas 6. panta piemērošanas attiecīgajām *Natura 2000* teritorijām.

56 Iesniedzējtiesa precizē, ka papildus lietā C-294/17 uzdotajiem jautājumiem lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu lietā C-293/17, pirmkārt, rada jautājumu, vai darbība, kas ietver liellopu ganīšanu un mēslojuma iestrādāšanu, ir jāklasificē kā projekts Dzīvotņu direktīvas 6. panta 3. punkta izpratnē un vai saskaņā ar šīs direktīvas 6. panta 2. un 3. punktu ir pieļaujams piešķirt atbrīvojumu, kas ļauj uzņēmumam veikt [šādu] darbību bez individuālas atļaujas. Otrkārt, minētā tiesa jautā, vai, ņemot vērā to, ka tas ir vienīgais piemērotais pasākums, kas ļauj iejaukties attiecībā uz esošajām vai turpmākajām darbībām, kuras var būtiski pasliktināt vai kaitēt dabiskajai teritorijai, *Wnb* 2.4. pantā paredzētās pilnvaras uzlikt pienākumus ir pietiekamas, lai nodrošinātu atbilstību Dzīvotņu direktīvas 6. panta 2. punktam.

57 Šādos apstākļos *Raad van State* (Valsts padome) nolēma apturēt tiesvedību un uzdot Tiesai šādus prejudiciālus jautājumus:

"1) Vai darbība, uz kuru jēdziens "projekts" [IVN] direktīvas 1. panta 2. punkta a) apakšpunkta izpratnē neattiecas tāpēc, ka tā nav fiziska iejaukšanās dabiskajā apkārtnē, var būt projekts [Dzīvotņu] direktīvas 6. panta 3. punkta izpratnē, jo šī darbība varētu būtiski ietekmēt *Natura 2000* teritoriju?

2) Vai, pieņemot, ka mēslojuma iestrādāšana ir projekts, ja šī iestrādāšana ir notikusi likumīgi, pirms *Natura 2000* teritorijai kļuva piemērojams [Dzīvotņu] direktīvas 6. panta 3. punkts, un joprojām notiek, ir jāatzīst, ka runa ir par vienu un to pašu projektu, pat ja ne vienmēr tiek mēslots tajos pašos laukos, tajos pašos apjomos un ar tiem pašiem tehniskajiem paņēmieniem?

Vai, izvērtējot jautājumu, vai runa ir par vienu un to pašu projektu, ir būtiski tas, ka mēslojuma iestrādāšanas rezultātā nav palielinājušies slāpekļa nosēdumi pēc tam, kad *Natura 2000* teritorijai kļuva piemērojams Dzīvotņu direktīvas 6. panta 3. punkts?

3) Vai [Dzīvotņu] direktīvas 6. panta 3. punkts nepieļauj tiesisko regulējumu, kura mērķis ir nepiemērot pienākumu saņemt atļauju darbībai, kas ir nesaraujami saistīta ar projektu un tādēļ arī ir uzskatāma par projektu, piemēram, piena ražošanas saimniecības lopu ganīšanai, un tādējādi šai darbībai nav vajadzīga individuāla atļauja, pieņemot, ka pirms šā tiesiskā regulējuma pieņemšanas ir novērtēta bez atļaujas apstiprinātās darbības ietekme uz vidi [..]?

3.a) Vai [Dzīvotņu] direktīvas 6. panta 3. punkts nepieļauj tiesisko regulējumu, kura mērķis ir nepiemērot pienākumu saņemt atļauju konkrētai projektu kategorijai, piemēram, mēslojuma iestrādāšanai, un tāpēc apstiprināt tos bez individuālas atļaujas, pieņemot, ka pirms šā tiesiskā regulējuma pieņemšanas ir novērtēta bez atļaujas apstiprināto projektu ietekme uz vidi [..]?

4) Vai ietekmes uz vidi novērtējums, uz kuru balstīta atkāpe no pienākuma saņemt atļauju lopu ganīšanai un mēslojuma iestrādāšanai un kurā ir ņemts vērā šo darbību faktiskais un paredzamais apjoms, kā arī faktiskā un paredzamā intensitāte, un kura rezultātā var uzskatīt, ka šīs darbības nepalielinās slāpekļa nosēdumu vidējo līmeni, ir atbilstīgs [Dzīvotņu] direktīvas 6. panta 3. punkta prasībām?

4.a) Vai šajā saistībā ir nozīme tam, ka atkāpe no pienākuma saņemt atļauju ir saistīta ar [*PAS*], kurā tiek ņemts vērā kumulatīvo slāpekļa nosēdumu uz dabas vērtībām, kas ir jutīgas pret slāpekli, samazinājums *Natura 2000* teritorijās, un ka nosēdumu attīstība *Natura 2000* teritorijās šīs programmas ietvaros katru gadu tiek kontrolēta, turklāt – ja samazinājums ir mazāks, nekā pieņemts saistībā ar programmu veiktajā ietekmes uz vidi novērtējumā, – vajadzības gadījumā notiek koriģēšana?

5) Vai tādas programmas kā [*PAS*] vajadzībām veiktā ietekmes uz vidi novērtējumā [Dzīvotņu] direktīvas 6. panta 3. punkta izpratnē drīkst iekļaut pozitīvo ietekmi, ko rada attiecīgo dzīvotņu veidu un dzīvotņu pašreizējo apgabalu saglabāšanas pasākumi un atbilstīgi pasākumi, kurus veic saistībā ar šīs direktīvas 6. panta 1. un 2. punktā noteiktajiem pienākumiem?

5.a) Ja atbilde uz piekto jautājumu ir apstiprinoša, vai saglabāšanas pasākumu un atbilstīgu pasākumu pozitīvo ietekmi var iekļaut programmas vajadzībām veiktā ietekmes uz vidi novērtējumā, ja ietekmes uz vidi novērtējuma laikā šie pasākumi vēl nav veikti un to pozitīvā ietekme vēl nav sākusies?

Vai šajā saistībā, kad ietekmes uz vidi novērtējums ietver galīgus secinājumus par minēto pasākumu ietekmi, pamatojoties uz labākajām attiecīgajām zinātnes atziņām, ir nozīme tam, ka pasākumu veikšana un rezultāti tiek kontrolēti un – ja izrādās, ka ietekme ir nelabvēlīgāka par pieņēmumu ietekmes uz vidi novērtējumā, – vajadzības gadījumā notiek koriģēšana?

6) Vai pozitīvo ietekmi, ko rada iespējams slāpekļa nosēdumu patstāvīgs samazinājums [*PAS*] darbības laikā, drīkst iekļaut ietekmes uz vidi novērtējumā [Dzīvotņu] direktīvas 6. panta 3. punkta izpratnē?

Vai šajā saistībā, kad ietekmes uz vidi novērtējums ietver galīgus secinājumus par minēto attīstību, pamatojoties uz labākajām attiecīgajām zinātnes atziņām, ir nozīme tam, ka slāpekļa nosēdumu patstāvīgs samazinājums tiek kontrolēts un – ja izrādās, ka samazinājums ir mazāks nekā pieņemts ietekmes uz vidi novērtējumā, – vajadzības gadījumā notiek koriģēšana?

7) Vai atjaunošanas pasākumus, kas veikti [*PAS*] ietvaros un ar kuriem netiek pieļauta konkrēta vidi piesārņojoša faktora, piemēram, slāpekļa nosēdumu, iespējamā kaitīgā ietekme uz dzīvotņu veidu vai dzīvotņu pašreizējiem apgabaliem, var interpretēt kā aizsardzības pasākumu [2014. gada 15. maija sprieduma *Briels* u.c. (C-521/12, EU:C:2014:330)] 28. punkta izpratnē, kuru drīkst iekļaut ietekmes uz vidi novērtējumā [Dzīvotņu] direktīvas 6. panta 3. punkta izpratnē?

7.a) Ja atbilde uz septīto jautājumu ir apstiprinoša, vai aizsardzības pasākumu, kurus drīkst iekļaut ietekmes uz vidi novērtējumā, pozitīvo ietekmi var iekļaut šajā novērtējumā, ja ietekmes uz vidi novērtējuma laikā šie pasākumi vēl nav veikti un to pozitīvā ietekme vēl nav sākusies?

Vai šajā saistībā, kad ietekmes uz vidi novērtējums ietver galīgus secinājumus par minēto pasākumu ietekmi, pamatojoties uz labākajām attiecīgajām zinātnes atziņām, ir nozīme tam, ka pasākumu veikšana un rezultāti tiek kontrolēti un – ja izrādās, ka ietekme ir nelabvēlīgāka par pieņēmumu ietekmes uz vidi novērtējumā, – vajadzības gadījumā notiek koriģēšana?

8) Vai [*Wnb*] 2.4. pantā piešķirtās pilnvaras noteikt pienākumus, kas kompetentajai iestādei ir jāizmanto, lai īstenotu *Natura 2000* teritorijas saglabāšanas mērķus, attiecībā uz lopu ganīšanu un mēslojuma iestrādāšanu ir pietiekams preventīvs instruments, lai īstenotu [Dzīvotņu] direktīvas 6. panta 2. punktu?"

58 Ar Tiesas priekšsēdētāja 2017. gada 19. jūnija lēmumu, pirmkārt, lietas C-293/17 un C-294/17 tika apvienotas rakstveida un mutvārdu procesā, kā arī sprieduma taisīšanai un, otrkārt, iesniedzējtiesas pieteikums par lietas prioritāru izskatīšanu tika apmierināts.

Par prejudiciālajiem jautājumiem

Par pirmo jautājumu lietā C-293/17

59 Ar pirmo jautājumu lietā C-293/17 iesniedzējtiesa būtībā vaicā, vai Dzīvotņu direktīvas 6. panta 3. punkts ir jāinterpretē tādējādi, ka darbības, kas ietver lopu ganīšanu un mēslojuma iestrādāšanu uz augsnes vai augsnē *Natura 2000* teritoriju tuvumā, var uzskatīt par "projektu" minētā noteikuma izpratnē, pamatojoties uz to, ka tām var būt būtiska ietekme uz šo teritoriju, pat ja šīs darbības, ņemot vērā, ka tās nerada fizisku iejaukšanos dabiskajā apkārtnē, nav uzskatāmas par "projektu" IVN direktīvas 1. panta 2. punkta a) apakšpunkta izpratnē.

60 Pirmkārt, ir jāatzīmē, ka, lai gan Dzīvotņu direktīvā nav ietverta jēdziena "projekts" definīcija, no Tiesas judikatūras izriet, ka jēdziens "projekts" IVN direktīvas 1. panta 2. punkta a) apakšpunkta izpratnē ir būtisks, definējot Dzīvotņu direktīvā ietverto jēdzienu (šajā nozīmē skat. spriedumu, 2010. gada 14. janvāris, *Stadt Papenburg*, C-226/08, EU:C:2010:10, 38. punkts un tajā minētā judikatūra).

61 Šajā lietā iesniedzējtiesa jautā, vai darbības, kas ietver lopu ganīšanu un mēslojuma iestrādāšanu uz augsnes un augsnē, ir jāiekļauj "projekta" jēdzienā Dzīvotņu direktīvas 6. panta 3. punkta izpratnē, ciktāl Tiesa 2011. gada 17. marta sprieduma lietā *Brussels Hoofdstedelijk Gewest* u.c. (C-275/09, EU:C:2011:154) 24. punktā precizēja, ka atļaujas pagarināšanu, ja netiek veikti darbi vai nenotiek iejaukšanās, kas mainītu teritorijas fizisko izskatu, nevar kvalificēt kā "projektu" IVN direktīvas 1. panta 2. punkta a) apakšpunkta izpratnē.

62 Šajā ziņā ir jānorāda, ka šajā spriedumā Tiesa, formulējot nosacījumu par darbu vai iejaukšanos, kas maina teritorijas fizisko izskatu, precizēja jēdziena "projekts" definīciju Direktīvas 85/337 1. panta 2. punkta izpratnē, un it īpaši tajā ietverto prasību par "iejaukšanos dabiskajā apkārtnē".

63 Tomēr jākonstatē, ka Dzīvotņu direktīvas 6. panta 3. punktā nav ietvertas prasības, kuras attiecas uz "darbiem" vai "iejaukšanos, kas maina teritorijas fizisko izskatu" vai pat "iejaukšanos dabiskajā apkārtnē", jo šis noteikums prasa attiecīgu novērtējumu, jo īpaši, ja projekts var "būtiski" ietekmēt teritoriju.

64 Tādējādi IVN direktīvas 1. panta 2. punkta a) apakšpunktā ir definēts jēdziens "projekts" šīs direktīvas izpratnē, piesaistot tam tādus nosacījumus, kas nav minēti līdzvērtīgā Dzīvotņu direktīvas noteikumā.

65 Tādā pašā nozīmē no Tiesas judikatūras izriet, ka, ciktāl no Direktīvas 85/337 izrietošā jēdziena "projekts" definīcija ir ierobežojošāka nekā tā, kas izriet no Dzīvotņu direktīvas, ja uz darbību attiecas Direktīvas 85/337 darbības joma, uz to vēl jo vairāk ir jāattiecina Dzīvotņu direktīva (šajā nozīmē skat. spriedumu, 2004. gada 7. septembris, *Waddenvereniging* un *Vogelbeschermingsvereniging*, C-127/02, EU:C:2004:482, 26. un 27. punkts).

66 No minētā izriet, ka, ja darbību uzskata par "projektu" IVN direktīvas izpratnē, tad tā, iespējams, ir "projekts" arī Dzīvotņu direktīvas izpratnē. Tomēr pats fakts, ka darbību nevar klasificēt kā "projektu" IVN direktīvas izpratnē, kā tāds nav pietiekams, lai secinātu, ka uz šo darbību neattiecas jēdziens "projekts" Dzīvotņu direktīvas izpratnē.

67 Otrkārt, lai noteiktu, vai darbības, kas ietver lopu ganīšanu un mēslojuma iestrādāšanu uz augsnes un augsnē, var klasificēt kā "projektu" Dzīvotņu direktīvas 6. panta 3. punkta izpratnē, ir jāpārbauda, vai šādas darbības varētu būtiski ietekmēt aizsargājamo teritoriju.

68 Saskaņā ar Dzīvotņu direktīvas desmito apsvērumu ir jāizvērtē visi plāni vai programmas, kas varētu būtiski ietekmēt tās teritorijas saglabāšanas mērķus, kura ir vai tiks noteikta par īpaši aizsargājamu dabas teritoriju. Šis apsvērums izpaužas minētās direktīvas 6. panta 3. punktā, kurā tostarp ir paredzēts, ka plāns vai projekts, kas var būtiski ietekmēt attiecīgo teritoriju, nevar tikt atļauts bez tā ietekmes iepriekšēja novērtējuma (spriedums, 2018. gada 12. aprīlis, *People Over Wind* un *Sweetman*, C-323/17, EU:C:2018:244, 28. punkts un tajā minētā judikatūra).

69 Šajā gadījumā no šī sprieduma 27. punktā aprakstītajiem iesniedzējtiesas konstatējumiem izriet, ka liela daļa *Natura 2000* teritoriju Nīderlandē saskaras ar pārmērīgu slāpekļa nosēdumu problēmu un ka galvenais valsts emisiju avots ir lauksaimniecības nozare.

70 Šajā kontekstā un kā ģenerāladvokāte ir norādījusi secinājumu 117. un 126. punktā, ir svarīgi apsvērt, vai tādas darbības kā mēslojuma iestrādāšana uz augsnes un augsnē un lopu ganīšana ir saderīgas ar aizsargājamo teritoriju saglabāšanas mērķiem Gelderlandes un Limburgas provincēs vai arī tās šīs teritorijas var būtiski ietekmēt.

71 Turklāt, kā ģenerāladvokāte norādīja secinājumu 118. punktā, nevar izslēgt, ka uz darbībām, kas ietver lopu ganīšanu un mēslojuma iestrādāšanu uz augsnes un augsnē, katrā ziņā attiecas jēdziens "projekts" IVN direktīvas 1. panta 2. punkta a) apakšpunkta izpratnē.

72 Faktiski, runājot par mēslojuma iestrādāšanu, šāda darbība var mainīt augsnes īpašības, bagātinot to ar barības vielām, un tādējādi tā var tikt uzskatīta par iejaukšanos, kas maina teritorijas fizisko izskatu minētā 1. panta 2. punkta a) apakšpunkta izpratnē un, runājot par lopu ganīšanu, ganību ierīkošana varētu atbilst "celtniecības darb[iem] vai cit[ai] ierīkošan[ai] vai programm[as] izpild[ei]" minētā noteikuma izpratnē, jo īpaši, ja šāda izpilde šīs lietas apstākļos nozīmē šādu ganību neizbēgamu vai plānotu attīstību, kas ir jāpārbauda iesniedzējtiesai.

73 Ņemot vērā iepriekš minētos apsvērumus, uz pirmo jautājumu lietā C-293/17 ir jāatbild, ka Dzīvotņu direktīvas 6. panta 3. punkts ir jāinterpretē tādējādi, ka darbības, kas ietver lopu ganīšanu un mēslojuma iestrādāšanu uz augsnes vai augsnē *Natura 2000* teritoriju tuvumā, var tikt kvalificētas par "projektu" minētā noteikuma izpratnē pat tad, ja šīs darbības, ņemot vērā, ka tās nerada fizisku iejaukšanos dabiskajā apkārtnē, nav uzskatāmas par "projektu" IVN direktīvas 1. panta 2. punkta a) apakšpunkta izpratnē.

Par otro jautājumu lietā C-293/17

74 Ar otro jautājumu lietā C-293/17 iesniedzējtiesa būtībā vaicā, vai Dzīvotņu direktīvas 6. panta 3. punkts ir jāinterpretē tādējādi, ka atkārtotu darbību, piemēram, mēslojuma iestrādāšanu uz augsnes vai augsnē, kas atļauta saskaņā ar valsts tiesību aktiem pirms šīs direktīvas stāšanās spēkā, var uzskatīt par vienu un to pašu projektu minētā noteikuma izpratnē, kas nozīmē, ka šī darbība neietilpst šī paša noteikuma piemērošanas jomā.

75 Lai atbildētu uz iesniedzējtiesas jautājumiem, ir jāatgādina, ka saskaņā ar Dzīvotņu direktīvas 6. panta 3. punkta pirmo teikumu neviens projekts, kas varētu būtiski ietekmēt attiecīgo teritoriju, nevar tikt atļauts bez iepriekšējas tā ietekmes uz šo teritoriju novērtēšanas.

76 Ciktāl darbību, kas ietver mēslojuma iestrādāšanu uz augsnes vai augsnē *Natura 2000* teritoriju tuvumā, var kvalificēt par "projektu" Dzīvotņu direktīvas 6. panta 3. punkta izpratnē, ir jāpārbauda apstākļa, ka šī atkārtotā darbība tika atļauta saskaņā ar valsts tiesību aktiem pirms šīs direktīvas stāšanās spēkā, ietekme uz šī noteikuma piemērojamību.

77 Šajā ziņā Tiesa jau precizēja, ka šāds apstāklis pats par sevi nerada šķērsli tam, ka šādu darbību katras turpmākās iejaukšanās ietvaros var uzskatīt par atsevišķu projektu šīs direktīvas izpratnē, riskējot pastāvīgi izslēgt šo darbību no jebkādas iepriekšējas tās ietekmes uz attiecīgo teritoriju novērtēšanas šī 6. panta 3. punkta izpratnē (šajā nozīmē skat. spriedumu, 2010. gada 14. janvāris, *Stadt Papenburg*, C-226/08, EU:C:2010:10, 41. un 42. punkts).

78 Tomēr, ja, ņemot vērā to atkārtošanos, izpildes raksturu vai nosacījumus, dažas darbības ir uzskatāmas par vienotu darbību, šīs darbības var uzskatīt par vienu un to pašu projektu Dzīvotņu direktīvas 6. panta 3. punkta izpratnē (šajā nozīmē skat. spriedumu, 2010. gada 14. janvāris, *Stadt Papenburg*, C-226/08, EU:C:2010:10, 47. punkts).

79 Šajā lietā, kā secinājumu 132.–134. punktā norādīja ģenerāladvokāte, lauksaimniecības zemes regulāra mēslošana parasti izriet no kopēja un vienota mērķa, proti, kultūraugu audzēšanas lauku saimniecībā, un tā var veidot vienotu darbību, ko, lai sasniegtu šo kopējo mērķi, raksturotu šīs darbības nepārtrauktība identiskās vietās un atbilstoši vienādiem izpildes nosacījumiem.

80 Tādā gadījumā šāda vienota darbība, kas regulāri ir tikusi atļauta un praktizēta pirms Dzīvotņu direktīvas 6. panta 3. punkta piemērošanas attiecīgajai teritorijai, var būt viens un tas pats projekts šī noteikuma izpratnē, kas ir atbrīvots no jaunas atļaujas izsniegšanas procedūras.

81 Tomēr iesniedzējtiesa vaicā par ietekmi attiecībā uz Dzīvotņu direktīvas 6. panta 3. punkta piemērojamību un līdz ar to arī attiecībā uz prasību par "attiecīgu novērtējumu" šī noteikuma izpratnē, kas izriet no fakta, ka, pirmkārt, mēslošana notiek dažādos zemes gabalos, dažādos daudzumos un pēc dažādām tehnikām, kuras pašas gadu gaitā attīstās tehnisku un reglamentējošu izmaiņu rezultātā, un, otrkārt, slāpekļa nosēdumi, kas radušies mēslojuma iestrādāšanas rezultātā, kopumā nav palielinājušies pēc minētā noteikuma stāšanās spēkā.

82 Šajā ziņā ir jāatgādina, ka Dzīvotņu direktīvas 6. panta 3. punktā ir ietverts piesardzības princips un ir atļauts efektīvi nepieļaut, ka plānu vai projektu radītā ietekme izjauc aizsargājamo teritoriju viengabalainību (spriedums, 2018. gada 17. aprīlis, Komisija/Polija (Belovežas gārša), C-441/17, EU:C:2018:255, 118. punkts un tajā minētā judikatūra). Tādējādi saskaņā ar Tiesas pastāvīgo judikatūru, kas atgādināta šī sprieduma 68. punktā, noteicošais faktors, lemjot, vai jaunam projektam nepieciešams attiecīgs tā ietekmes novērtējums, ir iespēja, ka projekts būtiski ietekmēs aizsargātu teritoriju.

83 Līdz ar to, nepastāvot nepārtrauktībai un identitātei, jo īpaši attiecībā uz to vietām un izpildes nosacījumiem, atkārtotu darbību, kas ietver mēslojuma iestrādāšanu uz augsnes vai augsnē, nevar kvalificēt kā vienu un to pašu projektu Dzīvotņu direktīvas 6. panta 3. punkta izpratnē. Attiecīgā gadījumā tie varētu būt jauni projekti, kuriem nepieciešams attiecīgs novērtējums šā noteikuma izpratnē, un lēmums par pienākumu veikt šādu novērtējumu katrā konkrētajā gadījumā ir atkarīgs no kritērija par risku, ka aizsargātajai teritorijai var tikt nodarīts būtisks kaitējums, ko var izraisīt šāda darbība.

84 Tādējādi tam, ka slāpekļa nosēdumi, kas radušies mēslojuma iestrādāšanas uz augsnes vai augsnē rezultātā, kopumā nav palielinājušies pēc Dzīvotņu direktīvas 6. panta 3. punkta stāšanās spēkā, nav nozīmes saistībā ar jautājumu par to, vai jaunam projektam nepieciešams attiecīgs novērtējums, ciktāl šis apstāklis neļauj izslēgt risku, ka slāpekļa nosēdumi attiecīgajās aizsargātajās teritorijās ir palielinājušies un tagad tie būtiski ietekmē vienu no šīm teritorijām.

85 Turklāt jāpiebilst, ka, pat ja projekts tika atļauts, pirms Dzīvotņu direktīvā paredzētais aizsardzības režīms kļuva piemērojams attiecīgajai teritorijai un līdz ar to šāds projekts nebija pakļauts noteikumiem par iepriekšējā novērtējuma procedūru saskaņā ar šīs direktīvas 6. panta 3. punktu, uz tā īstenošanu tomēr attiecas minētās direktīvas 6. panta 2. punkts. Precīzāk, darbība atbilst Dzīvotņu direktīvas 6. panta 2. punktam tikai tad, ja ir nodrošināts, ka tā nerada traucējumu, kas varētu būtiski ietekmēt šīs direktīvas mērķus, it īpaši tajā noteiktos saglabāšanas mērķus. Tas, ka pastāv iespēja vai risks, ka darbība aizsargājamajā teritorijā rada būtiskus traucējumus, var būt šī noteikuma pārkāpums (šajā nozīmē skat. spriedumu, 2016. gada 14. janvāris, *Grüne Liga Sachsen* u.c., C-399/14, EU:C:2016:10, 33. 41. un 42. punkts, kā arī tajā minētā judikatūra).

86 Ņemot vērā iepriekš minētos apsvērumus, uz otro jautājumu lietā C-293/17 ir jāatbild, ka Dzīvotņu direktīvas 6. panta 3. punkts ir jāinterpretē tādējādi, ka tādu atkārtotu darbību kā mēslojuma iestrādāšanu uz augsnes vai augsnē, kas atļauta saskaņā ar valsts tiesību aktiem pirms šīs direktīvas stāšanās spēkā, var uzskatīt par vienu un to pašu projektu minētā noteikuma izpratnē, kas ir atbrīvots no jaunas atļaujas izsniegšanas procedūras, ciktāl šis projekts ir vienota darbība, kuru raksturo kopējs mērķis, nepārtrauktība un identitāte, jo īpaši attiecībā uz šīs darbības veikšanas vietām un izpildes nosacījumiem. Ja vienotais projekts tika atļauts, pirms šajā noteikumā noteiktais aizsardzības režīms kļuva piemērojams attiecīgajai teritorijai, tad minētās direktīvas 6. panta 2. punkts var būt piemērojams šī projekta īstenošanai.

Par otro jautājumu lietā C-294/17

87 Vispirms ir jāatgādina, ka, lai arī Dzīvotņu direktīvas 6. panta 2. un 3. punkta mērķis ir nodrošināt vienādu aizsardzības līmeni (spriedums, 2018. gada 12. aprīlis, *People Over Wind* un *Sweetman*, C-323/17, EU:C:2018:244, 24. punkts un tajā minētā judikatūra), šādiem noteikumiem ir atšķirīgs mērķis, jo pirmā mērķis ir veikt preventīvus pasākumus, savukārt otrā mērķis ir izveidot novērtēšanas procedūru, kuras mērķis ir ar iepriekšējas pārbaudes līdzekļiem nodrošināt, ka plāns vai projekts, kurš nav tieši saistīts ar attiecīgo [dabas] teritoriju vai nepieciešams tās apsaimniekošanai, bet var būtiski to ietekmēt, tiek atļauts tikai, ciktāl tas negatīvi neietekmēs šīs teritorijas viengabalainību (spriedums, 2018. gada 17. aprīlis, Komisija/Polija (Belovežas gārša), C-441/17, EU:C:2018:255, 108. punkts un tajā minētā judikatūra).

88 Šajā lietā iesniedzējtiesas jautājumi attiecas uz atļauju, kas izsniegta lauku saimniecībām, kuru slāpekļa nosēdumi aizsargājamās teritorijās tiek pārbaudīti, atsaucoties uz attiecīgu novērtējumu tādas programmas kā *PAS* ietekmei, kas tika veikts pirms šīs programmas pieņemšanas.

89 Šīs tiesas jautājumi līdz ar to attiecas uz Dzīvotņu direktīvas 6. panta 3. punktu.

90 Ar otro jautājumu lietā C-294/17 iesniedzējtiesa būtībā vaicā, vai Dzīvotņu direktīvas 6. panta 3. punkts ir jāinterpretē tādējādi, ka tas aizliedz tādu valsts programmu tiesisko regulējumu, kas ļauj kompetentajām iestādēm atļaut projektus, pamatojoties uz "attiecīgu novērtējumu" minētā noteikuma izpratnē, kas veikts agrāk un kurā noteiktais kopējais slāpekļa nosēdumu daudzums ir atzīts par saderīgu ar minētā regulējuma aizsardzības mērķiem.

91 Kā atgādināts šī sprieduma 87. punktā, Dzīvotņu direktīvas 6. panta 3. punktā ir paredzēta novērtējuma procedūra, kuras mērķis ir ar iepriekšējas pārbaudes palīdzību nodrošināt, lai atļauja īstenot projektu, kas nav tieši saistīts ar attiecīgo teritoriju vai nav vajadzīgs tās apsaimniekošanai, bet kas var to būtiski ietekmēt, tiktu izsniegta tikai tad, ja ar to netiks apdraudēta šīs teritorijas viengabalainība.

92 Novērtēšanas procedūras pirmajā posmā, kas ir minēts šīs pašas tiesību normas pirmajā teikumā, ir paredzēts pienākums dalībvalstīm veikt attiecīgu plāna vai projekta ietekmes uz aizsargātu teritoriju novērtējumu, ja pastāv iespējamība, ka šis plāns vai projekts šo teritoriju būtiski ietekmēs (spriedums, 2016. gada 21. jūlijs, *Orleans* u.c., C-387/15 un C-388/15, EU:C:2016:583, 44. punkts un tajā minētā judikatūra).

93 Ņemot vērā piesardzības principu, ja plāns vai projekts, kas nav tieši saistīts ar konkrēto teritoriju vai nav vajadzīgs tās apsaimniekošanai, var ietekmēt tās aizsardzības mērķus, tas ir jāuzskata par tādu, kas var šo teritoriju būtiski ietekmēt. Minētais risks ir izvērtējams, tostarp ņemot vērā īpašas pazīmes un vides apstākļus, kurus plāni vai projekti attiecīgajā teritorijā skar (spriedums, 2018. gada 17. aprīlis, Komisija/Polija (Belovežas gārša), C-441/17, EU:C:2018:255, 112. punkts un tajā minētā judikatūra).

94 Kā ģenerāladvokāte ir norādījusi secinājumu 40. punktā, Dzīvotņu direktīvas 6. panta 3. punkta pirmais teikums parasti prasa individuālu plānu vai projektu pārbaudi.

95 Tomēr plāna vai projekta ietekmes uz konkrēto teritoriju attiecīgais novērtējums ir saistīts ar prasību apzināt visus attiecīgā plāna vai projekta aspektus, kas paši par sevi vai kopā ar citiem plāniem vai projektiem var ietekmēt šīs teritorijas aizsardzības mērķus (spriedums, 2018. gada 25. jūlijs, *Grace* un *Sweetman*, C-164/17, EU:C:2018:593, 40. punkts un tajā minētā judikatūra).

96 Šajā ziņā, kā secinājumu 42.–44. punktā norādījusi ģenerāladvokāte, vispārējais ietekmes novērtējums, kas veikts iepriekš, piemēram, *PAS* pieņemšanas laikā, ļauj pārbaudīt iespējamo kumulatīvo iedarbību dažādiem slāpekļa nosēdumiem attiecīgajās teritorijās.

97 Fakts, ka novērtējums ar tādu vispārēju pakāpi ļauj labāk analizēt dažādu projektu kumulatīvo ietekmi, tomēr nenozīmē, ka tāds valsts tiesiskais regulējums, kāds ir pamatlietā neapšaubāmi atbilst visām prasībām, kas izriet no Dzīvotņu direktīvas 6. panta 3. punkta.

98 Saskaņā ar Dzīvotņu direktīvas 6. panta 3. punkta pirmo teikumu veiktais novērtējums nedrīkst būt nepilnīgs un tajā ir jābūt ietvertiem pilnīgiem, precīziem un galīgiem konstatējumiem un secinājumiem, kas spēj kliedēt jebkuras zinātniski pamatotas šaubas par paredzēto plānu vai projektu ietekmi uz attiecīgo aizsargājamo teritoriju (spriedums, 2018. gada 25. jūlijs, *Grace* un *Sweetman*, C-164/17, EU:C:2018:593, 39. punkts un tajā minētā judikatūra).

99 Turklāt novērtēšanas procedūras otrais posms, kas minēts Dzīvotņu direktīvas 6. panta 3. punkta otrajā teikumā un kas tiek īstenots pēc tam, kad ir attiecīgi novērtēta plāna vai projekta ietekme uz konkrēto teritoriju, pakļauj šāda projekta atļauju prasībai, ka tas negatīvi neietekmēs attiecīgās teritorijas viengabalainību (šajā nozīmē skat. spriedumu, 2018. gada 17. aprīlis, Komisija/Polija (Belovežas gārša), C-441/17, EU:C:2018:255, 115. punkts un tajā minētā judikatūra).

100 Šajā noteikumā šādi ir ietverts piesardzības princips, un tas ļauj efektīvi novērst paredzēto plānu vai projektu radītos aizsargājamo teritoriju viengabalainības apdraudējumus. Mazāk stingrs kritērijs, kas ļautu izsniegt atļauju, nevarētu nodrošināt tikpat efektīvu šajā noteikumā minētā teritoriju aizsardzības mērķa īstenošanu (spriedums, 2018. gada 17. aprīlis, Komisija/Polija (Belovežas gārša), C-441/17, EU:C:2018:255, 118. punkts un tajā minētā judikatūra).

101 Lai nodrošinātu to, ka visas iepriekš minētās prasības ir izpildītas, valsts tiesām ir rūpīgi un pilnīgi jāizvērtē "attiecīgā novērtējuma" zinātniskā pamatotība Dzīvotņu direktīvas 6. panta 3. punkta izpratnē, kas papildina programmatisko pieeju un tās dažādos piemērošanas veidus, tostarp iekļaujot tādas programmatūras izmantošana kā pamatlietā aplūkotā, kuras mērķis ir dot ieguldījumu atļaujas piešķiršanas procesā. Tikai tad, ja valsts tiesa ir pārliecināta, ka šis iepriekšējais novērtējums atbilst šīm prasībām, kompetentās valsts iestādes, pamatojoties uz šādu novērtējumu, ir pilnvarotas atļaut šo individuālo projektu.

102 Šajā ziņā ir jāuzsver, ka saskaņā ar Dzīvotņu direktīvas 1. panta e) punktu dabiskas dzīvotnes aizsardzības statusu uzskata par "labvēlīgu", it īpaši, ja tās dabiskās izplatības areāls un teritorijas, ko tā aizņem šā areāla robežās, ir stabili vai paplašinās un pastāv un, ir iespējams, ka arī tuvākajā laikā pastāvēs dzīvotnei raksturīgā struktūra un funkcijas, kas ir vajadzīgas, lai tā ilglaicīgi saglabātos.

103 Tādos apstākļos, kādi ir pamata lietā, ja dabiskās dzīvotnes saglabāšanas stāvoklis ir nelabvēlīgs, iespēja atļaut darbības, kas vēlāk var ietekmēt attiecīgo teritoriju ekoloģisko stāvokli, noteikti ir ierobežota.

104 Ņemot vērā iepriekš minētos apsvērumus, uz otro jautājumu lietā C-294/17 ir jāatbild, ka Dzīvotņu direktīvas 6. panta 3. punkts ir jāinterpretē tādējādi, ka tas neaizliedz tādu valsts programmatisku tiesisko regulējumu, kas ļauj kompetentajām iestādēm atļaut projektus, pamatojoties uz "attiecīgu novērtējumu" minētā noteikuma izpratnē, kas veikts agrāk un kurā noteiktais kopējais slāpekļa nosēdumu daudzums ir atzīts par saderīgu ar minētā regulējuma aizsardzības mērķiem. Tomēr tas tā ir tikai, ciktāl rūpīga un padziļināta šī novērtējuma zinātniskā pamatojuma pārbaude ļauj nodrošināt, ka nav pamatotu zinātnisku šaubu par to, ka katram plānam vai projektam nav nelabvēlīgas ietekmes uz attiecīgās teritorijas viengabalainību, kas ir jāpārbauda iesniedzējtiesai.

Par pirmo jautājumu lietā C-294/17

105 Ar pirmo jautājumu lietā C-294/17 iesniedzējtiesa būtībā vaicā, vai Dzīvotņu direktīvas 6. panta 2. un 3. punkts ir jāinterpretē tādējādi, ka tam pretrunā ir tāds valsts programmatisks tiesiskais regulējums kā pamatlietā aplūkotais, kas dažus projektus, kuri nepārsniedz zināmu slāpekļa nosēdumiem noteikto sliekšņa vērtību vai robežvērtību, atbrīvo no individuālās atļaujas prasības, ņemot vērā, ka visu plānu vai projektu, kuru rezultātā var rasties šādi nosēdumi, kopīgas sekas iepriekš tika pakļautas "attiecīgam novērtējumam" minētās direktīvas 6. panta 3. punkta izpratnē.

106 To pašu iemeslu dēļ, kas izklāstīti šī sprieduma 87.–89. punktā, uz šo jautājumu tiks atbildēts vienīgi saistībā ar Dzīvotņu direktīvas 6. panta 3. punktu.

107 Pamatlietā prasība iegūt atļauju nav piemērojama, pirmkārt, tāpēc, ka runa ir par projektu, kas rada slāpekļa nosēdumus mazāk nekā 0,05 moli N/ha/gadā. Otrkārt, projekti, kas rada slāpekļa nosēdumus vairāk nekā 0,05 moli N/ha/gadā, bet mazāk par 1 molu N/ha/gadā, ir atļauti arī bez iepriekšējas atļaujas, bet par tiem ir obligāti jāpaziņo.

108 Šajā gadījumā pat tad, ja šajos divos gadījumos ierosinātie projekti tiktu atbrīvoti no atļaujas saņemšanas, to atļauju izsniegšanas kārtība ir balstīta uz "attiecīgu novērtējumu" Dzīvotņu direktīvas 6. panta 3. punkta izpratnē, kas ir ticis veikts *PAS* pieņemšanas laikā un kurā ir tikuši pārbaudīti šāda mēroga plānu vai projektu rezultāti.

109 Tiesa jau ir atzinusi, ka, ja dalībvalsts izveido atļauju izsniegšanas kārtību, kura tātad, ņemot vērā it īpaši attiecīgās teritorijas īpašās iezīmes un vides nosacījumus, neparedz riska novērtēšanu, šai dalībvalstij ir jāpierāda, ka tās pieņemtās tiesību normas, pamatojoties uz objektīviem kritērijiem, nepieļauj, ka kāds plāns vai kāds projekts, kam tiek piemērota šī atļauju izsniegšanas kārtība, būtiski, atsevišķi vai kopā ar citiem plāniem vai projektiem ietekmē *Natura 2000* teritoriju. Saskaņā ar Dzīvotņu direktīvas 6. panta 3. punktu kompetentās valsts iestādes visus plānus vai projektus, kas nav tieši saistīti ar *Natura 2000* teritoriju vai nav vajadzīgi tās apsaimniekošanai, var atbrīvot no ietekmes uz vidi vērtējuma tikai tad, ja, pamatojoties uz objektīviem apstākļiem, var konstatēt, ka šis plāns vai šis projekts atsevišķi vai kopā ar citiem plāniem vai projektiem nevar būtiski ietekmēt minēto teritoriju (šajā nozīmē skat. spriedumu, 2011. gada 26. maijs, Komisija/Beļģija, C-538/09, EU:C:2011:349, 52. un 53. punkts, kā arī tajos minētā judikatūra).

110 Kā tika precizēts iepriekš šī sprieduma 101. punktā, valsts tiesām ir rūpīgi un pilnīgi jāizvērtē "attiecīgā novērtējuma" zinātniskā pamatotība Dzīvotņu direktīvas 6. panta 3. punkta izpratnē, kas papildina tādu programmatisko pieeju, par kādu ir runa pamatlietā, un tā var atļaut tādus izņēmumus attiecībā uz atļauju saņemšanu, par kādiem ir runa pamatlietā, tikai tad, ja valsts tiesa ir pārliecināta, ka šis iepriekšējais novērtējums atbilst šī noteikuma prasībām.

111 It īpaši ir jāpārliecinās, ka pat tad, ja ir runa par zemākiem sliekšņiem vai robežvērtībām nekā pamatlietā aplūkotie, nepastāv risks, ka var tikt būtiski ietekmēta attiecīgo teritoriju viengabalainība.

112 Ņemot vērā iepriekš minētos apsvērumus, uz pirmo jautājumu lietā C-294/17 ir jāatbild, ka Dzīvotņu direktīvas 6. panta 3. punkts ir jāinterpretē tādējādi, ka tas pieļauj tādu valsts programmatisku tiesisko regulējumu, kāds ir pamatlietā aplūkotais, kas dažus projektus, kuri nepārsniedz zināmu slāpekļa nosēdumiem noteikto sliekšņa vērtību vai robežvērtību, atbrīvo no prasības saņemt individuālu atļauju, ja valsts tiesa ir pārliecināta, ka "attiecīgais novērtējums" šī noteikuma izpratnē, kas veikts iepriekšējā posmā, atbilst kritērijam par pamatotu zinātnisku šaubu neesamību attiecībā uz to, ka šiem plāniem vai projektiem nav nelabvēlīgas ietekmes uz attiecīgo teritoriju viengabalainību.

Par trešo un ceturto jautājumu lietā C-293/17

113 Ar trešo un ceturto jautājumu lietā C-293/17 iesniedzējtiesa būtībā vaicā, vai Dzīvotņu direktīvas 6. panta 3. punkts ir jāinterpretē tādējādi, ka tam nav pretrunā tāds valsts tiesiskais regulējums kā pamatlietā aplūkotais, kurā ir atļauts atsevišķu kategoriju projektus, šajā gadījumā mēslojuma iestrādāšanai uz augsnes vai augsnē un lopu ganīšanai, īstenot, neesot nepieciešamībai saņemt atļauju un līdz ar to neveicot individuālu novērtējumu to ietekmei uz attiecīgajām teritorijām, jo šis tiesiskais regulējums pats par sevi ir balstīts uz "attiecīgu novērtējumu" šī noteikuma izpratnē.

114 Saskaņā ar Tiesas judikatūru nosacījums, kam ir pakļauta plāna vai projekta ietekmes uz noteiktu teritoriju novērtēšana un kas nozīmē, ka šaubu gadījumā par to, vai nepastāv būtiska ietekme, ir jāveic šāds novērtējums, neļauj no tās izvairīties saistībā ar atsevišķām ar tādiem kritērijiem pamatotu plānu vai projektu kategorijām, kas paši nevar nodrošināt, ka tie būtiski neietekmēs aizsargājamās teritorijas. Iespēja spēkā esošajā tiesiskajā regulējumā vispārīgi atbrīvot noteiktas darbības no vajadzības novērtēt to ietekmi uz konkrēto teritoriju nevar nodrošināt, ka šīs darbības nekaitē aizsargājamās teritorijas viengabalainībai. Tādējādi Dzīvotņu direktīvas 6. panta 3. punkts nevar atļaut dalībvalstij noteikt valsts tiesisko regulējumu, kas vispārīgi atbrīvo no pienākuma novērtēt noteiktu plānu vai projektu ietekmi uz attiecīgo teritoriju (šajā nozīmē skat. spriedumu, 2011. gada 26. maijs, Komisija/Beļģija, C-538/09, EU:C:2011:349, 41. un 43. punkts un tajos minētā judikatūra).

115 No minētā izriet, kā secinājumu 144. punktā ir norādījusi ģenerāladvokāte, ja lopu ganīšana un mēslojuma iestrādāšana uz augsnes vai augsnē ir uzskatāma par "projektiem" Dzīvotņu direktīvas 6. panta 3. punkta izpratnē, atbrīvojums no attiecīga novērtējuma par šādu projektu ietekmi uz attiecīgo teritoriju var atbilst šīs normas prasībām tikai tad, ja tiek garantēts, ka šīs darbības nerada nekādus traucējumus, kas varētu būtiski ietekmēt šīs direktīvas mērķus (šajā nozīmē skat. spriedumu, 2010. gada 4. marts, Komisija/Francija, C-241/08, EU:C:2010:114, 32. punkts).

116 Šajā lietā iesniedzējtiesa norāda, ka pamatlietā aplūkotā attiecīgā novērtējuma autori pamatojās uz attiecīgo lauksaimniecības darbību apjomu un intensitāti, it īpaši uz paredzamo apjomu un intensitāti, un secināja, ka var izslēgt, ka šīm darbībām, ņemot vērā to apjomu minētā novērtējuma laikā, bija būtiskas sekas un ka vidēji šo darbību radītais slāpekļa nosēdumu palielinājums varētu tikt izslēgts. Tāpat tā norāda, ka pamatlietā aplūkotie atbrīvojumi pa kategorijām nozīmē, ka attiecīgās darbības var veikt neatkarīgi no to pašreizējās atrašanās vietas un neatkarīgi no to radītajiem slāpekļa nosēdumiem.

117 Atbilstoši Tiesas judikatūrai, kas atgādināta šī sprieduma 98. punktā, saskaņā ar Dzīvotņu direktīvas 6. panta 3. punkta pirmo teikumu veiktais novērtējums nedrīkst būt nepilnīgs un tajā ir jābūt ietvertiem pilnīgiem, precīziem un galīgiem konstatējumiem un secinājumiem, kas spēj kliedēt jebkuras zinātniski pamatotas šaubas par paredzēto plānu vai projektu ietekmi uz attiecīgo aizsargājamo teritoriju.

118 Šādos apstākļos, kā ģenerāladvokāte būtībā ir norādījusi arī secinājumu 146., 147. punktā un 150. punktā, nešķiet, ka pamatlietā aplūkoto projektu negatīvā ietekme uz attiecīgo teritoriju viengabalainību ir izslēgta, nepastāvot pamatotām zinātniskām šaubām, kas ir jāpārbauda iesniedzējtiesai.

119 Faktiski vidējā vērtība nevar nodrošināt to, ka mēslošanas vai ganīšanas rezultātā netiks būtiski ietekmēta neviena aizsargātā teritorija, jo, šķiet, šāda ietekme arī ir atkarīga no darbību apjoma un intensitātes, ja tāda ir, no šādu darbību tuvuma, kas var pastāvēt starp vietu, kurā tās tiek veiktas, un attiecīgo aizsargāto teritoriju, kā arī no īpašiem nosacījumiem, piemēram, citu slāpekļa avotu mijiedarbības dēļ, kas potenciāli raksturo šo teritoriju.

120 Ņemot vērā iepriekš minētos apsvērumus, uz trešo un ceturto jautājumu ir jāatbild, ka Dzīvotņu direktīvas 6. panta 3. punkts ir jāinterpretē tādējādi, ka tas nepieļauj tādu valsts programmatisku tiesisko regulējumu, kāds ir pamatlietā, kas ļauj īstenot noteiktas kategorijas projektus, šajā gadījumā mēslojuma iestrādāšanu uz augsnes vai augsnē un lopu ganīšanu, nepiemērojot pienākumu iegūt atļauju un tādēļ bez attiecīga individuāla novērtējuma par šo darbību ietekmi uz konkrētajām teritorijām, ja vien objektīvi apstākļi ļauj pārliecinoši izslēgt, ka pastāv iespēja, ka šie projekti, atsevišķi vai kopā ar citiem projektiem, var būtiski ietekmēt šīs teritorijas, kas ir jāpārbauda iesniedzējtiesai.

Par piekto līdz septīto jautājumu lietā C-293/17, kā arī trešo līdz piekto jautājumu lietā C-294/17

121 Ar piekto līdz septīto jautājumu lietā C-293/17, kā arī ar trešo līdz piekto jautājumu lietā C-294/17 iesniedzējtiesa būtībā vaicā, vai un ar kādiem nosacījumiem "attiecīgā novērtējumā" Dzīvotņu direktīvas 6. panta 3. punkta izpratnē var ņemt vērā "aizsardzības pasākumus" šī panta 1. punkta izpratnē, "preventīvus pasākumus" minētā panta 2. punkta izpratnē, pasākumus, kas veikti konkrēti tādai programmai kā pamatlietā aplūkotā, vai arī tā saucamos "autonomos" pasākumus, ņemot vērā, ka šie pasākumi neietilpst šajā programmā.

122 It īpaši šī tiesa vēlas noskaidrot, vai šāda veida pasākumus var ņemt vērā, veicot "attiecīgu novērtējumu" Dzīvotņu direktīvas 6. panta 3. punkta izpratnē, tikai tad, ja tie jau ir tikuši veikti un ir devuši rezultātus.

123 Šajā ziņā ir jānorāda, ka Dzīvotņu direktīvas 6. panta 1. un 2. punkta lietderīgai iedarbībai būtu pretrunā tas, ja saskaņā ar šo noteikumu prasīto pasākumu ietekme varētu tikt izmantota, lai atbilstoši šī panta 3. punktam atļautu plānu vai projektu, kas ietekmē konkrēto teritoriju, pirms šo pasākumu faktiskas īstenošanas (šajā nozīmē skat. spriedumu, 2018. gada 17. aprīlis, Komisija/Polija (Belovežas gārša), C-441/17, EU:C:2018:255, 213. punkts).

124 Saskaņā ar Dzīvotņu direktīvas 6. panta 1. un 2. punktu prasīto pasākumu pozitīvo ietekmi nevar arī izmantot, lai atbilstoši minētā panta 3. punktam atļautu projektus, kam ir negatīva ietekme uz aizsargājamajām teritorijām.

125 Turklāt jāpiebilst, kā tas izriet no 2014. gada 15. maija sprieduma *Briels* u.c. (C-521/12, EU:C:2014:330), kā arī 2016. gada 21. jūlija sprieduma *Orleans* u.c. (C-387/15 un C-388/15, EU:C:2016:583), ka judikatūra attiecībā uz Dzīvotņu direktīvas 6. pantu ietver atšķirību starp attiecīgajā plānā vai projektā ietvertajiem aizsardzības pasākumiem, kuru mērķis ir novērst vai samazināt iespējamo kaitīgo ietekmi, ko tieši rada šis projekts vai plāns, lai nodrošinātu, ka šis plāns vai projekts neietekmē attiecīgo teritoriju, uz kurām attiecas šā panta 3. punkts, viengabalainību, un pasākumiem, kuri šā panta 4. punkta nozīmē ir paredzēti, lai kompensētu plāna vai projekta negatīvās ietekmes uz šo teritoriju, un kuri nevar tikt ņemti vērā, vērtējot šī paša plāna vai projekta ietekmi uz minēto teritoriju (šajā nozīmē skat. spriedumu, 2018. gada 25. jūlijs, *Grace* un *Sweetman*, C-164/17, EU:C:2018:593, 47. punkts un tajā minētā judikatūra).

126 Turklāt saskaņā ar Tiesas judikatūru vienīgi tad, ja pastāv pietiekama pārliecība, ka pasākums efektīvi ļaus novērst negatīvo ietekmi uz attiecīgās teritorijas viengabalainību, garantējot jebkādu saprātīgu šaubu neesamību saistībā ar to, ka attiecīgais plāns vai projekts neizjauks šīs teritorijas viengabalainību, šāds pasākums var tikt ņemts vērā, veicot "attiecīgu novērtējumu" Dzīvotņu direktīvas 6. panta 3. punkta izpratnē (šajā nozīmē skat. spriedumus, 2017. gada 26. aprīlis, Komisija/Vācija, C-142/16, EU:C:2017:301, 38. punkts, kā arī 2018. gada 25. jūlijs, *Grace* un *Sweetman*, C-164/17, EU:C:2018:593, 51. punkts).

127 Šajā lietā iesniedzējtiesa uzsver, pirmkārt, ka *PAS* autoru izmantotā pieeja slāpekļa problēmai ir paredzēta, lai samazinātu slāpekļa nosēdumus *Natura 2000* teritorijās, izmantojot pasākumus, kas tiek veikti jau skartajās teritorijās un kas atstās sekas ilgtermiņā, ar to saprotot, ka dažus no šiem pasākumiem var veikt tikai nākotnē un ka vēl citi ir regulāri jāatjauno.

128 Tādējādi un kā ģenerāladvokāte ir norādījusi secinājumu 92. punktā, daļa no šiem pasākumiem vēl nav veikti vai tiem vēl nav rezultātu, tāpēc to ietekme vēl nav skaidra.

129 Otrkārt, iesniedzējtiesa norāda, ka *PAS* paredz gan ikgadēju nosēdumu attīstības, gan pasākumu īstenošanas progresa un rezultātu uzraudzību, kā arī koriģēšanu, ja to rezultāts ir mazāk labvēlīgs nekā prognozes, uz kurām balstījās attiecīgā novērtējuma autori.

130 Tomēr plāna vai projekta ietekmes uz konkrētajām teritorijām attiecīgajā novērtējumā nevajadzētu ņemt vērā šādu "pasākumu" priekšrocības nākotnē, ja šie ieguvumi nav droši zināmi, jo īpaši tāpēc, ka ieguvumu īstenošanas kārtība vēl nav īstenota vai zinātnisko atziņu stāvoklis neļauj ieguvumus droši identificēt vai kvantitatīvi noteikt.

131 Jāpiebilst, ka "attiecīgajam novērtējumam" Dzīvotņu direktīvas 6. panta 3. punkta izpratnē ir jāietver ne tikai minēto "pasākumu" paredzamā pozitīvā ietekme, bet arī konkrēta vai iespējama negatīvā ietekme, ko tie var radīt (šajā nozīmē skat. spriedumu, 2018. gada 25. jūlijs, *Grace* un *Sweetman*, C-164/17, EU:C:2018:593, 53. punkts).

132 Ņemot vērā iepriekš minētos apsvērumus, uz piekto līdz septīto jautājumu lietā C-293/17 un trešo līdz piekto jautājumu lietā C-294/17 ir jāatbild, ka Dzīvotņu direktīvas 6. panta 3. punkts ir jāinterpretē tādējādi, ka "attiecīgā novērtējumā" šī noteikuma izpratnē nevar ņemt vērā "aizsardzības pasākumus" šī

panta 1. punkta izpratnē, "preventīvus pasākumus" minētā panta 2. punkta izpratnē, pasākumus, kas veikti konkrēti tādai programmai kā pamatlietā aplūkotā, vai arī tā saucamos "autonomos" pasākumus, ņemot vērā, ka šie pasākumi neietilpst šajā programmā, ja paredzamie ieguvumi no šiem pasākumiem šīs novērtēšanas laikā vēl nav skaidri.

Par astoto jautājumu lietā C-293/17

133 Ar astoto jautājumu lietā C-293/17 iesniedzējtiesa būtībā vaicā, vai Dzīvotņu direktīvas 6. panta 2. punkts ir jāinterpretē tādējādi, ka pasākumi, kas ieviesti ar tādu valsts tiesisko regulējumu, kāds ir pamatlietā aplūkotais, tostarp tādu lauku saimniecību uzraudzības un kontroles noteikumi, kuru darbība rada slāpekļa nosēdumus, un iespēja uzlikt sodu, līdz pat šo saimniecību slēgšanai, ir pietiekami, lai ievērotu šo tiesību normu.

134 Šajā ziņā Tiesa jau ir nospriedusi, ka valsts tiesiskais regulējums, kas attiecībā uz kompetentajām iestādēm ietver tikai reaģējošus un neietver arī preventīvus pasākumus, pārkāpj Dzīvotņu direktīvas 6. panta 2. punktā paredzēto pienākumu apjomu (šajā nozīmē skat. spriedumu, 2007. gada 13. decembris, Komisija/Īrija, C-418/04, EU:C:2007:780, 207. un 208. punkts).

135 Šajā gadījumā pamatlietā aplūkotais tiesiskais regulējums ļauj iestādēm, ņemot vērā aizsardzības mērķus, pirmkārt, noteikt gan preventīvus, gan koriģējošus pasākumus. Otrkārt, šāds tiesiskais regulējums ietver arī pilnvaras noteikt piespiedu pasākumus, kas ietver arī iespēju veikt steidzamības pasākumus.

136 Tādēļ šāds regulējums, ciktāl tas ļauj novērst vairāku ar attiecīgajām darbībām saistīto risku rašanos, ir atbilstošs pasākums Dzīvotņu direktīvas 6. panta 2. punkta izpratnē.

137 Ņemot vērā iepriekš minētos apsvērumus, uz astoto jautājumu lietā C-293/17 ir jāatbild, ka Dzīvotņu direktīvas 6. panta 2. punkts ir jāinterpretē tādējādi, ka pasākumi, kas ieviesti ar tādu valsts tiesisko regulējumu, kāds ir pamatlietā aplūkotais, tostarp tādu lauku saimniecību uzraudzības un kontroles noteikumi, kuru darbība rada slāpekļa nosēdumus, un iespēja uzlikt sodu, līdz pat šo saimniecību slēgšanai, ir pietiekami, lai ievērotu šo tiesību normu.

Par tiesāšanās izdevumiem

138 Attiecībā uz pamatlietas pusēm šī tiesvedība ir stadija procesā, kuru izskata iesniedzējtiesa, un tā lemj par tiesāšanās izdevumiem. Izdevumi, kas radušies, iesniedzot apsvērumus Tiesai, un kas nav minēto pušu izdevumi, nav atlīdzināmi.

Ar šādu pamatojumu Tiesa (otrā palāta) nospriež:

1) **Padomes Direktīvas 92/43/EEK (1992. gada 21. maijs) par dabisko dzīvotņu, savvaļas faunas un floras aizsardzību 6. panta 3. punkts ir jāinterpretē tādējādi, ka darbības, kas ietver lopu ganīšanu un mēslojuma iestrādāšanu uz augsnes vai augsnē *Natura 2000* teritoriju tuvumā, var uzskatīt par "projektu" minētā noteikuma izpratnē, pat ja šīs darbības, ņemot vērā, ka tās nerada fizisku iejaukšanos dabiskajā apkārtnē, nav uzskatāmas par "projektu" Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 2011/92/ES (2011. gada 13. decembris) par dažu sabiedrisku un privātu projektu ietekmes uz vidi novērtējumu 1. panta 2. punkta a) apakšpunkta izpratnē.**

2) **Direktīvas 92/43 6. panta 3. punkts ir jāinterpretē tādējādi, ka tādu atkārtotu darbību kā mēslojuma iestrādāšanu uz augsnes vai augsnē, kas atļauta saskaņā ar valsts tiesību aktiem pirms šīs direktīvas stāšanās spēkā, var uzskatīt par vienu un to pašu projektu minētā**

noteikuma izpratnē, kas ir atbrīvots no jaunas atļaujas izsniegšanas procedūras, ciktāl šis projekts ir vienota darbība, kuru raksturo kopējs mērķis, nepārtrauktība un identitāte, jo īpaši attiecībā uz šīs darbības veikšanas vietām un izpildes nosacījumiem. Ja vienotais projekts tika atļauts, pirms šajā noteikumā noteiktais aizsardzības režīms kļuva piemērojams attiecīgajai teritorijai, tad minētās direktīvas 6. panta 2. punkts tāpat var būt piemērojams šī projekta īstenošanai.

3) **Direktīvas 92/43 6. panta 3. punkts ir jāinterpretē tādējādi, ka tas pieļauj tādu valsts programmatisku tiesisko regulējumu, kas ļauj kompetentajām iestādēm atļaut projektus, pamatojoties uz "attiecīgu novērtējumu" minētā noteikuma izpratnē, kas veikts agrāk un kurā noteiktais kopējais slāpekļa nosēdumu daudzums ir atzīts par saderīgu ar minētā regulējuma aizsardzības mērķiem. Tomēr tas tā ir tikai, ciktāl rūpīga un padziļināta šī novērtējuma zinātniskā pamatojuma pārbaude ļauj pārliecināties, ka nav pamatotu zinātnisku šaubu par to, ka nevienam no plāniem vai projektiem nav nelabvēlīgas ietekmes uz attiecīgās teritorijas viengabalainību, kas ir jāpārbauda valsts tiesai.**

4) **Direktīvas 92/43 6. panta 3. punkts ir jāinterpretē tādējādi, ka tas pieļauj tādu valsts programmatisku tiesisko regulējumu, kāds ir pamatlietā aplūkotais, kas dažus projektus, kuri nepārsniedz zināmu slāpekļa nosēdumiem noteikto sliekšņa vērtību vai robežvērtību, atbrīvo no prasības par individuālu atļauju, ja valsts tiesa ir pārliecināta, ka "attiecīgais novērtējums" šī noteikuma izpratnē, kas veikts iepriekšējā posmā, atbilst kritērijam par pamatotu zinātnisku šaubu neesamību attiecībā uz to, ka šiem plāniem vai projektiem nav nelabvēlīgas ietekmes uz attiecīgo teritoriju viengabalainību.**

5) **Direktīvas 92/43 6. panta 3. punkts ir jāinterpretē tādējādi, ka tas nepieļauj tādu valsts programmatisku tiesisko regulējumu, kāds ir pamatlietā aplūkotais, kas ļauj īstenot noteiktas kategorijas projektus, šajā gadījumā mēslojuma iestrādāšanu uz augsnes vai augsnē un lopu ganīšanu, nepiemērojot pienākumu iegūt atļauju, un tādēļ bez attiecīga individuāla novērtējuma par šo darbību ietekmi uz konkrētajām teritorijām, ja vien objektīvi apstākļi neļauj pārliecinoši izslēgt, ka nepastāv iespēja, ka šie projekti, atsevišķi vai kopā ar citiem projektiem, var būtiski ietekmēt šīs teritorijas, kas ir jāpārbauda iesniedzējtiesai.**

6) **Direktīvas 92/43 6. panta 3. punkts ir jāinterpretē tādējādi, ka "attiecīgā novērtējumā" šī noteikuma izpratnē nevar ņemt vērā "aizsardzības pasākumus" šī panta 1. punkta izpratnē, "preventīvus pasākumus" minētā panta 2. punkta izpratnē, pasākumus, kas veikti konkrēti tādai programmai kā pamatlietā aplūkotā, vai arī tā saucamos "autonomos" pasākumus, ņemot vērā, ka šie pasākumi neietilpst šajā programmā, ja paredzamie ieguvumi no šiem pasākumiem šīs novērtēšanas laikā vēl nav skaidri.**

7) **Direktīvas 92/43 6. panta 2. punkts ir jāinterpretē tādējādi, ka pasākumi, kas ieviesti ar tādu valsts tiesisko regulējumu, kāds ir pamatlietā aplūkotais, tostarp tādu lauku saimniecību uzraudzības un kontroles noteikumi, kuru darbība rada slāpekļa nosēdumus, un iespēja uzlikt sodu, līdz pat šo saimniecību slēgšanai, ir pietiekami, lai ievērotu šo tiesību normu.**

[Paraksti]